

Public and Private International Law Bulletin

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Res Communis ve Roma Medenî Hukukunun Diğer Temel Kavramlarıyla Antarktika Hukukunu İdealleştirme Denemesi

An Attempt to Idealise Antarctic Law with *Res Communis* and Other Basic Concepts of Roman Civil Law

Özlem Tüzüner*

Öz

Kuzey ve güney kutuplarının hukukî, iktisadî ve siyasî statüleri hakkında farklı teoriler bulunur. Elbette teorisyenler Kuzey Kutbu (≈Arktik) ve Güney Kutbu (≈Antarktika) kıyaslamasında farklı bilimsel sonuçlara ulaşırlar. Gerek Arktik gerek Antarktika petrol ve doğalgaz dâhil pek çok doğal kaynağı yer altında barındırdığı gibi biyolojik çeşitliliğe de ev sahipliği yapar. İki kutbun hukukî statüleri farklı rejimlere tâbidir. Egemen devletlerin tekil hâkimiyetlerinin dışında kalan Antarktika'nın hukukî rejimi hâlâ tartışmaya açıktır. Antarktika hukukunda *res nullius* (kimseye ait olmayan, *belonging to no one*) yerine *res communis* (ortak, *common*), *res communis humanitatis* (insanlık ortaklığına ait, *belonging to the commonality of humanity*) prensibi ve insanlığın ortak mirası (*common heritage of humanity*) mottosu benimsenir. Lâkin akademideki ortaklaşa yönetilen Antarktika söyleminin antlaşmalar sisteminde pozitif karşılığı net değildir. Yine de medenî hukukun temel terminolojisiyle insanlığın ortak mirası kavramını idealleştirme denemesi kutup öğretisine yeni bakış açısı sunabilir. Gerçekten şu terim ve ilkeler *res communis humanitatis*'in Antarktika'da daha verimli uygulanması açısından ideal kavramsal alt yapı sayılabilir: birlikte mülkiyet, elbirliği mülkiyeti, birlikte maliklere belirlenmiş pay hasretmeme, her malike ortak menfaatleri koruma yetkisi tanıma, her birinin mülkiyet hakkının ortaklığa giren değerlerin tamamına yayıldığını kabul etme, (hiç olmazsa olağan üstü yönetim işlerinde) oy birliğiyle karar alma, hukukî boşlukları paylı mülkiyete dair kurallarla doldurma, sürekli ve müşterek amaca tahsis edilmekten kaynaklanan taksim engeli benimseme, ortaklığın giderilmesini (paylaşmayı) isteyememe ve mülkiyet birlikteliğini sürdürme (idame-i şüyü) yönünde örtülü (zımnî) anlaşmanın varlığını varsayma.

Anahtar Kelimeler

Res Nullius, *Res Communis Humanitatis*, İnsanlığın Ortak Mirası, Medenî Hukukun Temel Terminolojisiyle İnsanlığın Ortak Mirası Kavramını İdealleştirme Denemesi, *Res Communis*'in Antarktika'da Daha Verimli Uygulanması Açısından İdeal Kavramsal Alt Yapı

Abstract

There are various theories about the legal, economic, and political status of the North and South Poles. Furthermore, theorists reach different scientific conclusions when comparing the North Pole (≈Arctic) and the South Pole (≈Antarctic). The laws of the two poles are subject to different regimes. In Antarctic law, instead of *res nullius* (nobody's, belonging to no one), the principle of *res communis humanitatis* (the common property of all, belonging to the commonality of humanity) and the motto of the common heritage of humanity are adopted. However, the collectivist Antarctic discourse in academia is not clearly reflected in the Antarctic Treaty system. In this study, an attempt to idealise the concept of the common heritage of humanity with the basic terminology of Roman civil law is undertaken, which may offer a new perspective on the doctrine of the poles. The following terms and principles can be considered as an ideal conceptual infrastructure for a more efficient application of *res communis* in Antarctica: co-ownership, co-ownership for or as undivided shares, the absence of designated shares of co-owners, unanimous decision-making (at least in extraordinary administrative matters), the extension of each co-owner's property to the whole of the communal property, authorising each co-owner to protect the common interests of the co-ownership, not authorising co-owners to file partition action, filling the legal gaps with

* Sorumlu Yazar: Özlem Tüzüner (Prof. Dr.), Anadolu Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medenî Hukuk Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye. E-posta: ozlemtuzuner@anadolu.edu.tr ORCID: 0000-0002-5575-3400

Atrf: Tuzuner O, "Res Communis ve Roma Medenî Hukukunun Diğer Temel Kavramlarıyla Antarktika Hukukunu İdealleştirme Denemesi". (2024) 44(2) PPIL 553. <https://doi.org/10.26650/ppil.2024.44.2.1471628>

the rules of co-ownership as divided, the impediment to partition arising from being allocated to a permanent and common purpose, and the implicit agreement to maintain co-ownership.

Keywords

Res Nullius, Res Communis Humanitatis, Common Heritage of Humanity, Attempt to Idealise the Concept of the Common Heritage of Humanity with the Basic Terminology of Roman Civil Law, Ideal Conceptual Infrastructure for a More Efficient Application of Res Communis in Antarctica

Extended Summary

There are various theories about the legal, economic, and political status of the North and South Poles. Furthermore, theorists reach different scientific conclusions when comparing the North Pole and the South Pole. Both the Arctic and Antarctic harbor many natural resources, including oil and natural gas, and are home to biodiversity. However, the laws of the two poles are subject to different regimes. The Arctic is the scene of a struggle for sovereignty between the resident and associated countries. The Arctic Five (Russia, the United States, Canada, Norway, and Denmark), as well as Iceland, Sweden, and Finland, three states that aim to obtain exclusive status even though they have no direct borders with the ocean, are in competition with each other. In contrast, in Antarctica, the sovereignty claims of seven states (Argentina, Australia, France, Chile, Norway, the United Kingdom, and New Zealand) are frozen by the Antarctic Treaty system. In fact, the legal regime of Antarctica, which lies outside the sovereignty of all countries, is still open to debate. Antarctic law is characterised by the Antarctic Treaty of 1959, which entered into force in 1961, and its extension, the Antarctic Treaty system. Within this system, mining is prohibited except for scientific purposes.

In Antarctic law, instead of *res nullius*, the principle of *res communis humanitatis* and the motto of the common heritage of humanity are adopted because belonging to no one means openness to occupation, which can lead to the submission of the weak to the strong. In contrast, common belonging can produce peace, abundance, and prosperity. The social science literature dealing with the poles explains *res communis* in terms of collectivism and its ideal requirements. International law, on the other hand, defines the *sine qua non* of such a fictitious commonality in terms of pluralism and solidarity. The doctrine of the common heritage of humanity is skillfully projected onto the Antarctic through multidisciplinary discourse, yet the collectivist Antarctic discourse in academia is not clearly reflected in the treaty system.

The Antarctic Treaty was first ratified by twelve states, and forty-four others have become members to date. Twenty-nine of these fifty-six states have decision-making power, while twenty-seven can only attend meetings as observers. In other words, of the fifty-six states nominally associated with the Antarctic Treaty, only twenty-nine have decision-making authority. According to UN data, there are two hundred six states in the world and one hundred seventy-seven of those do not participate in governance

in Antarctica. Considering that only fifty-six of the world's states are associated with the Antarctic Treaty, at least one hundred fifty states currently have no conventional connection with the legal regime of the glacial continent. Thus, Antarctica is the common heritage of only %15 of the planet, to the exclusion of the remaining %85. It is obvious that the Antarctic Treaty system, which represents the will of roughly one-seventh of the world, is not global and does not meet the requirements of the doctrine of the common heritage of humanity. This introverted and elitist treaty, whose legal bindingness depends on the fate of international law, does not reflect a global *consensus*. The legal regime that confines Antarctica to only twenty-nine elite states is not a compromise but rather the collusion of a closed group.

It is only to be hoped that the states will collectively refrain from asserting sovereignty in Antarctica out of concern for the common heritage of humanity. The present study supports this hope with the basic terminology of civil law. If there is hope that sovereign nations will come together to establish a new Antarctic Treaty system, this project could be clarified by the ancient civil law infrastructure. This is because the concepts of *res nullius* and *res communis*, known in philosophy and law, have their antecedents in Christian theology and their origins in Roman civil law. In fact, the idea of the common heritage of humanity being passed down from generation to generation comes from Roman law.

The historical details of *res communis humanitatis* can be useful when envisioning the ideal governance of Antarctica. Here, an attempt to idealise the concept of the common heritage of humanity with the basic terminology of Roman civil law is undertaken, which may offer a new perspective on the doctrine of the poles. The idea of the Antarctic law protecting future generations is only possible with the acceptance of *communis humanitatis* and collective property. The following terms and principles can be considered as a conceptual infrastructure for a more efficient application of *res communis humanitatis* in Antarctica: co-ownership, co-ownership for or as undivided shares, the absence of designated shares of co-owners, unanimous decision-making (at least in extraordinary administrative matters), the extension of each co-owner's property to the whole of the communal property, authorising each co-owner to protect the common interests of the co-ownership, not authorising co-owners to file partition action, filling the legal gaps with the rules of co-ownership as divided, the impediment to partition arising from being allocated to a permanent and common purpose, and the implicit agreement to maintain co-ownership.

The Roman jurist *Ulpian* thought as follows: The benefits produced or transformed from *res communis* are *res nullius*. However, in Antarctica, the rule that what is on/in *res communis* is considered *res nullius* should be applied with caution and sensitivity because this continent, which resembles a Pandora's box, contains unimaginable riches. The fact that what is on/in Antarctica is considered *res nullius* and that those who

labor to obtain these fruits are rewarded with propriety may lead to the exploitation of developing countries by developed ones. It is unacceptable that the precious minerals and biodiversity of Antarctica should be reserved for certain powerful countries simply because they have labored to acquire them. In terms of the South Pole *res communis humanitatis* requires the equitable sharing and use of resources. After all, the freedom to claim the benefits of humanity's common heritage is limited by the principles of equitable sharing and passing it on to future generations.

Giriş

Kuzey Kutbu (≈Arktik) ve Güney Kutbu (≈Antarktika), sadece coğrafi özellikleri değil, aynı zamanda iktisadî ve siyasî statüleri de ayrıştığından hukuken birbirlerinden bağımsız incelenir. Gerek Arktik gerek Antarktika petrol ve doğalgaz dâhil pek çok doğal kaynağı yer altında barındırır, ayrıca biyolojik çeşitliliğe ev sahipliği yapar. Bu zenginliğin mülkiyete konu edilip edilmemesi farklı hukukî teorilerle literatürde tartışılmaktadır. Antarktika'da 1959'da imzaya açılan ve 1961'de yürürlüğe giren Antarktika Antlaşması (*Antarctic Treaty*)¹ öncülüğünde Antarktika antlaşmalar sistemi (*Antarctic Treaty system*) kuruludur. Türkiye Cumhuriyeti, Antarktika Antlaşması'na 1995'te katılmış, istişari taraf statüsüne erişememiş, istişari olmayan taraf sıfatı kazanmıştır.² Bu sistem, Antarktika Antlaşması'na eklenen uluslararası sözleşme ve protokollerden oluşur. 1972'deki Antarktik Foklarını Koruma Sözleşmesi (*Convention for the Conservation of Antarctic Seals*)³; 1980'deki Antarktik Deniz Yaşam Kaynaklarının Korunması Sözleşmesi (*Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources*)⁴ ve 1991'deki Antarktika Antlaşması'na Ek Çevre Koruma Protokolü (*Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty*)⁵, Antarktika Antlaşması'nın uzantılarıdır. Çevre Koruma Protokolü'ne Madrid Protokolü de denilir. Türkiye Cumhuriyeti, Madrid Protokolü'nü 2017'de kabul etmiştir.⁶ Madrid Protokolü'nün ekleri Antarktika'nın tâbi olduğu rejimi ayrıntılı düzenler. Söz konusu

1 Antarctic Treaty (1 Aralık 1959'da kabul edildi, 23 Haziran 1961'de yürürlüğe girdi) 402 UNTS 71.

2 Milletlerarası Antlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması ile Bazı Antlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 244, Kabul Tarihi: 31.5.1963, RG 11.6.1963/11425 <<https://www.mfa.gov.tr/data/bazi-andlasmalarin-yapilmasi-icin-cbsk-na-yetki-verilmesi-hk-kanun.pdf>> Erişim Tarihi 1 Ocak 2025; 1995/7172 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Kabul Tarihi: 3.8.1995, RG 18.9.1995/22408 <https://tudav.org/wp-content/uploads/2018/04/Antarktika_sozlesmesi_metni.pdf> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.

3 Convention for the Conservation of Antarctic Seals (1 Haziran 1972'de kabul edildi, 11 Mart 1978'de yürürlüğe girdi) 1080 UNTS 175.

4 Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources (20 Mayıs 1980'de kabul edildi, 7 Nisan 1982'de yürürlüğe girdi) 1329 UNTS 47.

5 Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty (Madrid Protocol) (4 Ekim 1991'de kabul edildi, 14 Ocak 1998'de yürürlüğe girdi) 2941 UNTS 9.

6 2017/10272 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Kabul Tarihi: 1.5.2017, RG 24.5.2017/30075 <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/05/20170524-18.pdf>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024; Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü'ne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun Numarası: 6774, Kabul Tarihi: 14.2.2017, RG 8.3.2017/30001 <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/03/20170308-10.pdf>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.

Nil Kula Değirmenci, Türkiye'nin istişari taraf konumu kazanması amacıyla gerekli şartları araştıran proje yürütmektedir ('Antarktika Anlaşmalar Sisteminde Türkiye'nin Danışman Ülke Olması İçin Uluslararası Kutup Mevzuatı Çerçevesinde Gereken Hukukî Altyapının Araştırılması TUBİTAK Projesi' <<https://avesis.deu.edu.tr/proje/96d2ccd8-b705-439c-84ed-8ec987467480/antarktika-anlasmalar-sisteminde-turkiyenin-danisman-ulke-olmasi-icin-uluslararasi-kutup-mevzuati-cercevesinde-gereken-hukuki-altyapinin-arastirilmasi>> Erişim Tarihi 14 Nisan 2024).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilgili komisyonu, Madrid Protokolü'ne katılma lüzumunu 18.12.2014'te şöyle gerekçelendirmiştir: 'Ülkemizin Antarktika ile ilgili çalışmalarına ilk elden dâhil olabilmemesini teminen Antarktika bölgesinde bilimsel istasyon kurulabilmesi ve işletilebilmesi, ülkemizin hiçbir ülkenin egemenliği altında olmayan Antarktika kıtasının yönetiminde söz sahibi olabilmemesi, ülkemiz menfaatlerine uygun olarak Antarktika kara kıtası coğrafyası kapsamında canlı ve cansız doğal kaynakların bugünkü ve gelecek nesillerin haklarını bir arada gözetken sürdürülebilir kullanımının sağlanması, bilimsel araştırmaların teşviki ve milletlerarası bilimsel iş birliğinin desteklenmesi için gerçekleştirilen araştırmaların sonuçlarından ülkemizin de yararlanabilmesi, ülkemizin Antarktika'ya ilgisinin görünürlüğünün artması, çevreye karşı duyarlılığımızın vurgulanması, diğer ülke temsilcileriyle bir araya gelinerek bilgi paylaşımı, eş güdüm, iletişim, uluslararası değişim programlarına ve projelerine katılım sağlanması ... amacıyla ...' ['Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü'ne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/1007)' <<https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss698.pdf>> Erişim Tarihi 14 Nisan 2024].

ahdî sistemde, Çevre Koruma Protokolü bilimsel amaçlar haricinde maden çıkarılmasını yasaklar. Arktik ise mukim ve iltisaklı devletlerin hâkimiyet mücadelesine sahne olmaktadır.⁷ Yine de Arktik açısından sadece kıta sahanlığı kapsamında küçük ve sınırlı alanın *res communis omnium* (bütün topluluğa ait, *belonging to the entire community*) sayılması savunulur.⁸ ‘Arktik Okyanusu’nda buzulla kaplı yerlerin erimesi durumunda oluşacak deniz alanlarının en azından küçük kısmı kıyı devletlerinin yetkisinin ötesinde kalacaktır’.⁹ Buna karşılık, Arktik’te geleneksel deniz hukukundan sapılması ve genişletilmiş kıta sahanlığı uygulamasıyla sınırlı *res communis* bile kalmaması ileri sürülür. Öyle ki devletlerin kartografik tasarımları denizlerin özgürlüğünü köreltmıştır.¹⁰

Kutup hukuku (*polar law*), Arktik ve Antarktika için geçerli kuralları tartışır; yasal rejimleri tanımlar ve ihtilaflı süreçleri hem yönetmeyi hem de çözmeyi hedefler; karma hukukî sistem (*mixed legal system*) özelliği arz eder; disiplinlerarası ve çok merkezli işler; uluslararası kamu hukuku, uluslararası deniz ve çevre hukukları yanı sıra sosyal bilimlerin başka alanlarını eş zamanlı ilgilendirir. Diğer taraftan, Arktikteki yerli halkların yasalarıyla, ayrıca örf ve âdetlerine uygun haklı beklentileriyle iş dünyasının aynı bölge üzerindeki ekonomik ve endüstriyel hedefleri çatışır. Arktik beşlisi (Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Norveç ve Danimarka), ayrıca bu okyanusa doğrudan sınırı bulunmasa bile münhasır statüler elde etmeyi amaçlayan İzlanda, İsveç ve Finlandiya birbirleriyle rekabet hâlinindedir. İşte böylesine çatışma ve rekabet de kutup hukukunun konusudur.¹¹

Kutup hukuku denilen karma hukuk dalında medenî hukuk ilkin göz ardı edilebilir. Aslında Antarktika’nın devlet hâkimiyetine yabancılaşması, dahası mülkiyetin genel geçer kurallarına sığmaması devletler genel öğretisinde medenî hukukun tarihî kavramlarından esinlenerek açıklığa kavuşturulmaktadır. Gerçekten, Antarktika’ya yaklaşımda başvuru

7 Aybüke Şimşek İnan, ‘Uluslararası Toplumun Kutup Politikaları: Arktik-Antarktika Karşılaştırması’ (2019) (Özel Sayı) Akdeniz İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 207, 208-224; Natalia Loukacheva, ‘Introduction to Polar Law’ iç Natalia Loukacheva (ed), *Polar Law Textbook* (Nordic Council of Ministers 2010) 13-21; N Karen Scott ve L David VanderZwaag, ‘Introduction to Polar Law’ iç N Karen Scott and L David VanderZwaag (eds), *Research Handbook on Polar Law* (Elgaronline 2020) 11-15; Rachael Johnstone, Yoshifumi Tanaka ve Vibe Ulfbeck, *The Routledge Handbook of Polar Law* (Routledge Taylor & Francis 2023) 34, 43, 132; Natalia Loukacheva, ‘New Book: Polar Law and Resources’ (2015) 6(2) Arctic Review on Law and Politics 175; H Charles Norchi, ‘From Maine to Tasmania: Polar Law in an Age of Uncertainty’ (Mainelaw, 27 November 2022) <<https://mainelaw.maine.edu/faculty/from-maine-to-tasmania-polar-law-in-an-age-of-uncertainty/>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024; Melis Yüksel, ‘İnsanlığın Ortak Mirası ve Antarktika’nın Hukuksal Statüsünün Belirlenmesi’ (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi 2021) 180-189; Claudia Cinelli, ‘The Delimitation Process in the Central Arctic Seabed: Sovereign Rights or a Condominium or Res Communis Omnium?’ iç 5th Biennial Conference Valencia (Spain) 13-15 Sept 2012 Conference Paper Series 2 (1) (ESIL 2012) 1, 3; Louise Nordkvist, ‘The Legal Future of the Arctic Region - Challenges and Opportunities Facing the World’s Northernmost Area’ (Yüksek Lisans Tezi, Lund Üniversitesi 2013) 1, 2, 13, 14; Parker Clote, ‘Implications of global warming on state sovereignty and arctic resources under the United Nations convention on the law of the sea: how the arctic is no longer communis omnium naturalis jure’ (2008) 8(2) Richmond Journal of Global Law and Business 195.

8 Cinelli, (n 7) 12; ayrıca bkz Nesibe Berkut, ‘Arktik Bölgesine İlişkin İnsanlığın Ortak Mirası Kavramı Tartışması’ iç Sultan Üzeltürk Tahmazoğlu, Kutluhan Bozkurt ve Duygu Kulaç (eds), *İklim Krizi ve Hukuk* (Legal 2022) 137, 153-160.

9 Berkut, (n 8) 160.

10 Clote, (n 7) 212-221.

11 Loukacheva, ‘Introduction’ (n 7) 13-21; Loukacheva, ‘New Book’ (n 7) 175; Scott and VanderZwaag, (n 7) 1-4; Clote, (n 7) 195-197; Norchi, (n 7); Berkut, (n 8) 147, 148, 150-153; Johnstone, Tanaka and Ulfbeck, (n 7) 13-33; Ceyhan Karasoy, *Kuzey Buz Denizi’nde Yaşanan Güncel Gelişmeler ve CMI’nin Bu Konudaki Çalışmaları* (On İki Levha 2018) 83, 84; ayrıca bkz FS Ruddy, ‘Res Nullius and Occupation in Roman and International Law’ (1968) 36(2) University of Missouri at Kansas City Law Review 274, 283.

res nullius (kimseye ait olmayan, *nobody's / belonging to no one*) terimi Roma medenî hukukundan bugüne intikal etmiştir. Bu çalışmada, Antarktika hukuku açısından insanlığın ortak mirası kavramını idealleştirmek denenir. *Res nullius* yerine *res communis* (ortak, *common*) prensibinin ve insanlığın ortak mirası (*common heritage of humanity / mankind*) mottosunun yeğlenmesi savunulur. İnsanlığın ortak mirası bakış açısının kimseye ait olmamak kabulüne kıyasla avantajları açıklanır. Ayrıca, Antarktika'da kabul gören insanlığın ortak mirası anlayışına medenî hukukun birlikte mülkiyete, özellikle elbirliği mülkiyetine ilişkin köklü ilkelerinden hareketle bazı katkılarda bulunulur.

I. Antarktika'nın Hukukî Statüsü

Güney Kutbu, içinde hiçbir ülke olmayan tek kıtadır. Araştırma istasyonları haricinde şimdiye kadar insanlara sürekli mesken olmamıştır. Burası fiilen (*de facto*) buz tabakasıdır, hukuken (*de jure*) insanlığın ortak mirası sayılarak uluslararası boyutta aşağı yukarı altmış yıldır Antarktika antlaşmalar sistemine göre yönetilir.¹² Bu antlaşma soğuk savaş döneminin ilk silahsızlanma kararının yansımasıdır.¹³ Antarktika, iki bin beş yüz metre yüksekliktedir, dünyanın en soğuk iklimine sahiptir, sürekli buz tabakasıyla kaplıdır. Dünyadaki tatlı suyun yüzde doksanını buz tabakası şeklinde tutmakta ve kompleks topografyasıyla bilim insanlarının dikkatlerini çekmektedir. Zira ana karanın üstü, yamacı ve etrafı buzullarla çevrilidir.¹⁴ Arktik ve Antarktika'nın hukukî statüleri eşgüdümlü açıklanamaz. Yine de iki kutuplu hukuk (*bipolar law*) yerine kutup hukukundan bahsedilir. Esasen Antarktika küresel müştereklerin parçasıdır.¹⁵ Kuzey Kutbu'ndan farklı vaziyette Güney Kutbu devletlerin egemenliğine şimdilik yabancıdır.¹⁶ Bu bilgiler, Antarktika'nın *res communis* ve insanlığın ortak mirası olduğunu akıllara getirir.¹⁷

- 12 Scott ve VanderZwaag, (n 7) 3; Şimşek İnan, (n 7) 215; Kemâl Başlar, 'Antarktika Antlaşmalar Sistemi (1961-2001): 40 Yılın Ardından Antarktika'nın Hukukî Rejimi' (2003) 52(2) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (ÜHFD) 77, 79-87; Abdülkadir Akıl, 'Uluslararası Hukuk Çerçevesinde İnsanlığın Ortak Mirası Olarak Antarktika' (2021) 16(2) Erzincan ÜHFD 339, 341; Sanem Özer, 'Avustralya'nın Antarktika Politikası' (2019) (Özel Sayı) Akdeniz İktisadî İdarî Bilimler Fakültesi Dergisi 174, 181.
- 13 Özer, (n 12) 181; ayrıca bkz Elçin Doruk, 'Uluslararası Hukuk Kapsamında Antarktika Siyaseti' (2021) 6(1) Çankaya ÜHFD 199, 201.
- 14 Deniz Bozkurt, 'Antarktika'da İklim Değişikliği ve İlkeleri', iç Sultan Üzeltürk Tahmazoğlu, Kutluhan Bozkurt ve Duygu Kulaç (eds), *İklim Krizi ve Hukuk* (Legal 2022) 127, 129, 130; Christian Roschmann, 'İklim Değişikliği ve İnsan Hakları' Engin Fırat (tr) (2021) 70(4) Ankara ÜHFD 1155, 1158; Bayram Öztürk, 'Türkiye Nasıl Bir Antarktika Stratejisi Geliştirmelidir?' (2015) 7(13) Bilge Strateji 1; Sümeyra Çoşkun Altınar, 'Antarktika Kıtasındaki Hukukî Rejim ve Türkiye'nin Kıtadaki Varlığı' (2018) 22(3) Ankara Hacı Bayram Veli ÜHFD 113, 114; Eylem Kadriye Lassalle Özkaya, Evren Mehmet Eken ve Mustafa Atatorun, 'Türkiye'nin Antarktika Açılımı: Stratejik, Ekolojik ve Etik Sorun ve Fırsatlar' (2023) 8(15) Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi 1, 2; Karasoy, (n 11) 30.
- 15 Scott ve VanderZwaag, (n 7) 1, 2; ayrıca bkz Akıl, (n 12) 350, 351; Öztürk, (n 14) 6; Kerem Ali Kayhan, *Uluslararası Hukukta Atmosferin Korunması ve Devletlerin Sorumluluğu* (On İki Levha 2017) 43-45. 'Antarktika dünya mirasıdır ve bilimin gelişmesi için çok uygun alandır' [Öztürk, (n 14) 6].
- 16 Johnstone, Tanaka ve Ulfbeck, (n 7) 43.
- 17 Şimşek İnan, (n 7) 216; Loukacheva, 'Introduction' (n 7) 14; Berkut, (n 8) 146-148; Başlar, 'Antlaşmalar Sistemi' (n 12) 88, 89; Akıl, (n 12) 341-345; Doruk, 'Antarktika Siyaseti' (n 13) 202, 207; Özer, (n 12) 187; Öztürk, (n 14) 6; Çoşkun Altınar, (n 14) 113; Kayhan, 'Atmosferin Korunması' (n 15) 43-45; Lassalle Özkaya, Eken ve Atatorun, (n 14) 3, 7, 11; Kerem Ali Kayhan, 'Uluslararası Hukukta İnsanlığın Ortak Kaygısı Kavramı' (2018) (1) Galatasaray ÜHFD 221, 225; İbrahim Ali Akkutay, 'Uluslararası Hukuk Bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, Keşfi ve İşletilmesi' (2016) (2) Ankara Barosu Dergisi 155, 157-161; Elçin Doruk, 'Ortak Miras Kavramı Bağlamında Antarktik İş Birliği' (2021) 31(1) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 231-237.

Antarktika devletlerin egemenlik iddialarından kaçındığı ilk uluslararasılaştırılmış alandır.¹⁸ Buradaki rejimin çekirdeği ek protokoller içeren temel bir uluslararası antlaşmadır. Bir sekretarya yanı sıra tüm antlaşma taraflarının katılmadığı karar alma imtiyazından bahsedilebilir.¹⁹ Antarktik Antlaşması ilkin on iki devlet tarafından onaylanmış, bu yıla değin kırk dört devlet daha işbu antlaşmaya taraf olmuştur. Elli altı devletin yirmi dokuzu karar alma kudretini haizdir, yirmi yedisi ise sadece gözlemci konumunda toplantılara katılabilir.²⁰ Antarktika antlaşmalar sistemi, Antarktika ve kaynaklarının hukukî statüsünü belirleyen farklı tarihlerde imzalanmış bağımsız antlaşmaların toplamıdır.²¹ Altmış beş yılda hukukî açıdan sofistike boyuta erişmiştir.²² Antarktika'daki uluslararası tertibin baskın dayanaklarından biri bilimdir. Burada bilim, egemen devletlerin hem rekabet ettikleri hem de iş birliği yaptıkları araçtır. Çünkü demografik açıdan yoksun kalmış ıssız kıtada ekonomik ve askerî faaliyet potansiyeli göz ardı edilebilir fakat buzulların (ve altının) bilimsel vaatlerinden vazgeçilemez. Dolayısıyla bilim yapmak Antarktika'yla meşru bağ kurmak anlamına gelir.²³

II. *Res Nullius* ve *Res Communis*'in Tarihî Temelleri

Orta Çağ boyunca felsefe ve hukukta kullanılagelen *res nullius* ve *res communis* kavramlarının öncülleri Orta Çağ teolojisinde ve İspanyol Skolastiklerinin içtihatlarında bulunur.²⁴ Nitekim Roma hukukunda; *res extra commercium* (ticaret dışı, *outside of commerce*) başlığı altında, *res nullius divini juris* / *res sacramenti* (hiç kimse tarafından sahiplenilemeyen ilahî mülkiyette olan / kutsal, *divinely owned property that cannot be owned by anyone / divine*), *res publica* (kamusal, *public*)²⁵ ve *res communes* şeklinde üçlü ayrım vardır. Sonuncusu, kimseye ait olmayan ve herkesçe ortak kullanılan

18 Scott ve VanderZwaag, (n 7) 2, 3; ayrıca bkz M Dikran Zenginkuzucu, *Uluslararası Hukuk ve Adalet (Yapı, İlkeler, Tartışmalar, Gelişmeler)* (Legal 2023) 197. Kıtâ; politikadan arındırılmış, sivilleştirilmiş ve sömürüye kapatılmıştır [Lassalle Özkaya, Eken ve Ataturun, (n 14) 3].

19 Norchi, (n 7); Berkut, (n 8) 146, 147; Başlar, 'Antlaşmalar Sistemi' (n 12) 90, 91; Lassalle Özkaya, Eken ve Ataturun, (n 14) 3; ayrıca bkz Catherine Le Bris, 'İnsanlık Hakları Evrensel Bildirgesi Projesinin İçerimleri' Erkan Duymaz (tr) (2017) 6(12) Anayasa Hukuku Dergisi 513, 515.

20 'Secretariat of Antarctic Treaty-Parties' <<https://www.ats.aq/devAS/Parties?lang=e>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024; ayrıca bkz Şimşek İnan, (n 7) 215; Zenginkuzucu, (n 18) 198, 199; Akıl, (n 12) 346, 347; Doruk, 'Antarktika Siyaseti' (n 13) 211; Başlar, 'Antlaşmalar Sistemi' (n 12) 89 (2003'teki verilere göre); Fevzi Topsoy, '1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Kapsamında Barışçıl Amaçlar Teriminin Anlamı' (2012) 61(1) Ankara ÜHFD 383, 386.

21 Topsoy, (n 20) 386; Başlar, 'Antlaşmalar Sistemi' (n 12) 87; Çoşkun Altınır, (n 14) 114.

22 Doruk, 'Antarktik İş Birliği' (n 17) 201. Antarktika antlaşmalar sisteminde aristokratikten global rejime doğru güçlenme gerçekleşmiştir [2003 verilerine göre bkz Başlar, 'Antlaşmalar Sistemi' (n 12) 87].

23 Roberts Peder, 'Does the science criterion rest on thin ice?' (2023) (189) Geographical Journal 18-20; ayrıca bkz Çoşkun Altınır, (n 14) 116; Özer, (n 12) 175, 177, 179.

24 Martin Schermaier, 'Res Communes Omnium: The History of an Idea from Greek Philosophy to Grotian Jurisprudence' (2009) (30) Grotiana 20.

25 *Britannica*, *Oxford Academic* ve *Wikipedia* sözlüklerine göre, *res publica*, sadece *res privata* (özel mülkiyete tâbi, *subject to private property*) ve *res privata Caesaris* (*property of the emperor*, imparatorun mülkü) karşıtı değildir, aynı zamanda kamu meselesi (*public affair*) ve milletler topluluğu (*commonwealth*) anlamına da gelir ve cumhuriyet (*republic*) kelimesinin kökü kabul edilir. Ayrıca tüm Roma vatandaşlarını kapsayan, onların haklarını koruyan ve sorumluluklarını belirleyen siyasi sistemin bütünü ve demokratik işleyişini ifade eder [Louise Hodgson, *Res Publica and the Roman Republic: Without Body or Form* (OUP 2017) 1-20; 'Wikipedia-Res Publica' <https://en.wikipedia.org/wiki/Res_publica> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024; 'Britannica-Republic' <<https://www.britannica.com/topic/republic-government>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024].

şeylerdir²⁶ ve *utilitas communis omnium* (herkesin ortak faydası, *common good of all*) kuralına tâbidir. Ortak kullanıma ölçütünde, ‘*bireysel hayatların ve tüm kolektivitinin somut çıkarları birleşik anlaşılır*’. Roma’da ideal ve farazî menfaatler değil, çeşitli parçalardan oluşan külliyyatın soyut varlık olarak, toplum ve onun üyelerinden bağımsız gereksinimleri önemsenmiştir.²⁷

Res nullius naturaliter fit primi occupantis (*res nullius* ilk işgalciye doğallıkla ait olur, *res nullius naturally belongs to the first occupier*) ilkesi konuyu açıklığa kavuşturur. Zaten *res communis*, *res propria* (mülkiyete konu olan, *subject to full ownership of property / belonging to a legal owner*) karşıtıdır.²⁸ Benzer deyişle, *res nullius naturaliter fit primi occupantis* (sahipsiz şey doğallıkla ilk ihraz / işgal edenindir, *nobody’s thing naturally belongs to the first occupier*) kuralı geçerlidir.²⁹ Belli ki Roma hukukunun sahiplenme bakış açısında, ihraz ve işgal ayrımı henüz belirmemiştir ya da ikisinin yerine basitçe *occupatio* (işgal, *occupation*) kullanılmıştır.³⁰

Res nullius, fert mamelekine dâhil olabilen, fakat şu sırada kimseye ait olmayan şeylerdir. *Res communis* ise kişinin veya devletin olmayan, aslında *res extra matrimonium / patrimonium* (mamelek / tereke dışı, *outside of matrimony / patrimony*) grubunda yer alan müşterek eşyadır. *Res communis omnium* herkesin serbestçe yararlanmasına açıklık anlamına gelir. Bunlar hukukî işlemlere konu edilmesi yasaktır.³¹ Roma toplumunda, insan yaşamı için vazgeçilmez eşyalar insanlığın ortak kullanımına bırakılmıştır.³² *Res communis*’in detaylandırılmasının temelinde, ekonominin gerekleri ve doğanın akışı arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Çünkü Romanistlere göre herkesin çıkarlarının topluca gerçekleşmesine araçsal bağlı eşyalar ortaktır.³³

26 Philippe Landelle, ‘L’évaluation des statuts juridiques de la faune sauvage en France’ (2005) 268 (Septembre) Revue faune sauvage 57, 58; Sompong Sucharitkul, ‘Évolution continue d’une notion nouvelle: le patrimoine commun de l’humanité’ iç Yörüm Dinştein ve Mala Tabory (eds), *International Law at a Time of Perplexity (Essays in Honor of Shabtai Rosenne)* (Martinus Nijhoff Publishers 1989) 887, 889, 890; P Thomas Rausch, ‘Occasional Eucharistic Hospitality: Revisiting the Question’ (2013) (74) Theological Studies 399, 405, 418; Micheal Laver, ‘Public, Private and Common in Outer Space: Res Extra commercium or Res Communis Humanitatis Beyond the High Frontier?’ (1986) (34) Political Studies 359, 364; Pedro Luis Rosello Perea, ‘Res communes omnium’ (1962-1963) 8(2) Revista de Derecho Puertorriqueno, 7, 14-16; Antonio Palma, ‘Res Publica-Res Privata: Use of Privatistic Categories in Law for Construction of Roman Administrative Structure at the Beginning of the Principate’ (2019) (2) Ius Romanum 47, 52; Domenico Dursi, ‘Marcian’s Res Communes Omnium: The Balanced Relationship between Man and Natural Resources’ (2023) (30) Revista Digital de Derecho Administrativo 227, 231-233, 239; Richard Perruso, ‘The development of the doctrine of res communes in medieval and early modern Europe’ (2002) 70(2) Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis / Legal History Review 69, 74, 75; Rudolph Sohm, *Institutes of Roman Law* (Clarendon Press 1892) 225, 226; Özlem Söğütü, *Roma Özel Hukuku* (3. baskı, Seçkin 2022) 685-687; Karadeniz Özcan Çelebican, *Roma Eşya Hukuku* (5. baskı, Turhan 2015) 34-38; Ruddy, (n 11) 274, 276, 277.

27 Palma, (n 26) 52.

28 W Eike-Henner Kluge, ‘Res Nullius, Res Communis and Res Propria: Patenting Genes and Patenting Life-Forms’ (2005) (13) Jahrbuch für Recht und Ethik 543, 551, 552.

29 Sohm, (n 26) 237; Çelebican, (n 26) 145, 146; ayrıca bkz P Van Warmelo, ‘Aspects of Joint Ownership on Roman Law’ (1957) 25(2) Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis / Legal History Review 125, 129.

30 Artık ihraz ve işgal (*occupation*) yerine ikisini birlikte ifade etmek üzere sahiplenme (*Aneignung, possession*) terimi kullanılır. Çalışmada, ihraz, işgal ve sahiplenme tabirleri yerleri geldikçe kullanılmaktadır.

31 Emine Mındız, ‘Roma Hukukuna Göre Taşınmaz Mülkiyetinin Dikey Kapsamı’ (2021) 19(223) Legal Hukuk Dergisi 2987, 3037, 3055; Erdem Küçükbaşakçı, ‘Roma Hukukunda Mülkiyet Hakkının Sınırları’ (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi 2010) 22; Kluge, (n 28) 551; Söğütü, (n 26) 687; Çelebican, (n 26) 36.

32 Söğütü, (n 26) 687, 688; Çelebican, (n 26) 37.

33 Dursi, (n 26) 229.

Aslında Roma İmparatorluğu'nun *res extra commercium* ve *res publicae* olması gereken balıkçılığa müsait deniz ve nehir alanlarını; münhasır mülk hâline getirmesi, *res in matrimonio populi* (halkın malvarlığı içinde, *inside public assets*) sayması, ancak devlete fayda ve gelir sağlaması amacıyla kiraya vermesi vakidir.³⁴ *Res communis* ilk defa uzak denizler hakkında mecburiyetten kullanılmıştır. Açık denizler üzerinde egemenlik kurma araçlarından yoksun Romalılar, başka seçenekleri olmadığından buraları *res communis* ilân etmiştir. Olanı kabule dayalı bu yöntem, ancak Roma kamu hukukunun temelinde özel hukukun yattığı bilinciyle anlaşılabilir. Özel hukukta mülkiyete nesne olamayanlar doğallıkla *res communis* sayılır.³⁵ Romalılar şöyle düşünmüştür: Uzak denizler de uzay gibi algı ötesidir. Bunlar insanların değil, yalnızca Tanrı'nın mülkleri arasına yerleşmelidir. Sadece nehirler ve limanlar anlaşılabilir, insan egemenliğinin parçası hâline gelebilir.³⁶ Roma'daki pratikte, deniz, okyanus, güneş, uzay ve *aqua profluens* (akar sular, *running water*); *res communis omnium*, yani herkese ortak ve özgür sayılmıştır. Bunun için iki ölçüt aranmıştır: egemenliğin mevcut olmaması ve geleceğe dönük yasaklanması.³⁷

Tarih boyunca devletlerin *nullius* toprakları kendi hâkimiyetlerine katık etme arzusu seyredilir. Hatta vahşice veya yetersiz kullanılmak bile sahipsizlikle özdeşleştirilir.³⁸ Bugün milletlerarası ilişkilerde, *res nullius*, sahipsiz toprağın işgal edinceye değin herkesin kullanımına açık ve serbest olması anlamına gelir. *Territoria nullius* (sahipsiz toprak, *land of no one*) *occupatio* riski altındadır.³⁹ *Res communis* ise eşyalar ve en önemlisi müşterek kaynaklar üzerinde her türlü mülkiyeti olumsuzlar.⁴⁰ İlkinde hiç kimseye ait olmamak, ikincisinde dünya ortaklığına dâhil olmak kastedilir.⁴¹ Bu iki

34 Michel Hallé, 'La pêche dans le droit romain' (1980) 21(3-4) Les Cahiers du Droit 985.

35 Willem Zwolve, 'The Introduction to the Jurisprudence of Holland and the Doctrine of the Free Seas' (2009) (30) Grotiana 49, 63, 64; ayrıca bkz Said Mahmoudi, 'The sea, our common heritage' (1999) (91) Naturopa 12; Kayhan, 'Atmosferin Korunması' (n 15) 43-45.

36 Perruso, (n 26) 80.

37 Charlotte Ku, 'The Concept of Res Communis in International Law' (1990) 12(4) History of European Ideas 459; ayrıca bkz Kluge, (n 28) 551; Perruso, (n 26) 69, 74; Rosello Perea, (n 26) 12; Sohm, (n 26) 226; Söğütü, (n 26) 687, 689; Çelebican, (n 26) 36. 1960'lı yıllarda açık deniz ve deniz yatağı kavramlarının suiistimalinden yakınan Puerto Rico'lu romanist (medenî) hukukçu Rosello Perea, deniz kıyılarının altı dâhil Puerto Rico'ya aidiyetini beyan ve deniz yatağının genişletilmemesini talep eder. İngiliz romanistlerin deniz yatağı ve açık denizleri genişleten yanlış yorumlarından şikâyet eder, onların kendi ülkelerinin çıkarlarını gözettiklerini belirtir. Ayrıca Puerto Rico'da sadece yağmur suyunun değil tüm akarsuların *res communis* sayılmasını, herkesin her ırmaktan su içebilmesini veya sığrılarını sulayabilmesini savunur; Puerto Rico'da dönemin hükümetinin kıyıları turistik tesis işletmek için kiralama imtiyazını yasalaştırmasını eleştirir. Ona göre, Büyük Justinianus'tan bu yana *res communes omnium* olmaya devam eden deniz kıyıları üzerinde başkalarına tekel hakkı vermeye devletin iradesi yetmez [Rosello Perea, (n 26) 12, 13, 20, 22, 23].

38 Berkut, (n 8) 148.

39 Ruddy, (n 11) 278; ayrıca bkz Sohm, (n 26) 227; Çelebican, (n 26) 145, 146; Berkut, (n 8) 148. 'Res nullius, ... hiç kimseye ait olmayan, örneğin özgür durumdaki vahşi hayvanlar. Bunlarda mülkiyet occupatio ile kazanılabilir' [Sohm, (n 26) 227; aynı yönde bkz Çelebican, (n 26) 145].

40 Shivani Singh, 'The Common Heritage of Mankind: A Doctrine of the Wealth of the Commons' (2018) 6(2) International Journal of Creative Research Thoughts 1152; ayrıca bkz Berkut, (n 8) 148.

41 Yong Ok Park, 'Res Communis Versus Res Nullius' (1976) 5(1) Journal of East and West Studies 77; ayrıca bkz Daniel Behailu Gebreamanuel ve Getiso Detamo Mekebo, 'Res Nullius vs. Res Communis in Matters of Communal Lands of Smallholder Farmers in Ethiopia' (2018) 12(1) Mizan Law Review 99, 112, 113; Alexandre Kiss, 'The Common Heritage of Mankind: Utopia or Reality?' (1985) 40(3) International Journal (XL Summer) 423; F Gerald Graham, 'Ice in International Law' iç Thesaurus Acroasium Thessaloniki - The Law of the Sea Volume 7 (Institute of Public International Law and International Relations 1977) 489, 493, 494; Nordkvist, (n 7) 13; Berkut, (n 8) 148.

kavram arasındaki temel fark Roma'dan bu yana sahiplenilmeye ve/veya temellüke elverişliliklidir. *Res communis*'te, ihrazla / işgalle sahiplenme veya hukukî işlemle başkasına devretme mümkün değildir. Oysa henüz kimseye ait olmayan; mülkiyet dışı değildir, sadece mülkiyete konu edilmeye açıktır.⁴² *Res communis*; mülkiyete, zilyetliğe, sahiplenmeye, haraca, herhangi kişinin münhasır kullanımına kapalıdır.⁴³ Böylece, *res communis humanitatis* (insanlık ortaklığına ait, *belonging to the commonality of humanity*), doğal kaynakların insanlığın ortak mirası kabul edilmesine ve adil paylaşılmasına kapı aralar.⁴⁴

Ulpianus kuş avlamanın makul olmadığını ama yasaklanamamasını örnek verirken havadaki kuşların *res nullius* niteliğine işaret eder. Kaynaklar, *res communis* üzerinde / içinde bulunanların *res nullius* addedildiğini gösterir. *Res communis* üzerindeki / içindeki *res nullius*'u fizikî manada ele geçiren kişinin serbest iktisabı geçerlidir. Böylece, denizdeki balıklar, havadaki kuşlar, kıyıdaki taşlar ve kumlar; *natura communis omnium* (herkesin ortak doğası, *common nature of all*) kavramından âdetâ *res nullius*'a kaymaktadır.⁴⁵ Bugün de denizler, ay ve dış uzay hakkında, emek harcayanın emeği sayesinde buralarda ortaya çıkardığı semereleri edinmesine sıcak bakılır. Esasen *res communis*'ler hiç kimsenin iktisabına açık olmasa da emektara *res communis*'ten emeğiyle ortaya çıkardığı meyveler üzerinde hak tanınır. Onun fiilî çalışmasıyla *res communis*'ten ürettikleri ya da dönüştürdükleri mülkiyet hakkına dâhildir. *Res communis*, *res propria*'ya dönüşmez. Ama *res communis*'ten türeyen semereler *res nullius* addedilince, bunlar üzerinde emektarların (belirli koşullar ve süreyle sınırlı) mülkiyete kavuşması düşünülebilir.⁴⁶ Yalnız *res communis* bilinci rasyonel kullanım ve doğru yönetim gerektirir ve herkesin uyması icap eden borçlar yaratır.⁴⁷ Zira insanlığın ortak mirasının nimetlerinden yararlanma ve semerelerini sahiplenme özgürlüğü sınırsız değildir. Bunların gelecek nesillere aktarılmasını engelleyen faydalanma serbest değildir.⁴⁸

III. Antarktika Hukukunda *Res Nullius*'un İşlevsizliğine Karşı *Res Communis Humanitatis* Çözümü ve Buna Yöneltilen Eleştiriler

Devletler arasındaki ilişkilerde ahlâk-güç, yardımlaşma-rekabet, kolektif-birey, hukuk-siyaset düalizmi devam eder. Bu kavramsal çekişmelerin aynısı *res nullius*

42 Olena Oleksandriivna Nihreieva, 'The international legal regime of outer space between *Res Communis* and *Res Nullius*' (2022) 28(1) *Space Science & Technology* 23, 26, 27; Kiss, 'Utopia or Reality' (n 41) 423; Sucharitkul, (n 26) 890.

43 Sucharitkul, (n 26) 890.

44 Laver, (n 26) 363, 364.

45 Dursi, (n 26) 235, 236.

46 Kluge, (n 28) 553. İnsan geni arazi parseli değildir. Bu konuda entelektüel peyzaj mantığıyla ilerlenemez. Genleri *res communis* sayan bakışın deforme edilmesi eleştiriye layıktır. Zira araştırmacılar tarafından mevcudiyeti tespit ve izole edilen DNA moleküllerini kontrol etmek imkânsızdır [Kluge, (n 28) 554, 555].

47 Mahmoudi, (n 35) 12.

48 Alexandre Kiss, 'Nature, the common heritage of mankind' (1999) (91) *Naturopra* 10, 11.

ile *res communis* arasında da vardır.⁴⁹ *Res communis humanitatis* yerine *res extra commercium*'un kabulü, teknolojik açıdan gelişmiş ülkelerin sömürüsüne sebep olabilir.⁵⁰ Kutupların kamu düzeni statik sistemler değildir, dinamikdir. Kanada ve Maine (Amerika Birleşik Devletleri) açısından Kuzey Kutbu'nun anlamıyla Tasmanya (Avusturalya) nezdinde Antarktika'nın değeri özdeştir. Jeopolitik güç uzun zamandır kutup hukukunun parçasıdır.⁵¹ Bu dinamik sistemde, hukuk, insanoğlunu Güney Kutbu'nda egemenliksizliği kanıksamaya itmiştir. Bölgesel egemenliğe karşı alınan tedbirler aslında *Grotius*'un⁵² *mare liberum* (denizlerin serbestisi) ilkesinin benimsenmesidir.⁵³

Antarktika kıtasının barışçıl amaçlarla tüm insanlık yararına kullanılması esası Antarktik Antlaşması'ndan sonra Birleşmiş Milletler kararlarına konu edilmiştir.⁵⁴ Doktrinde de konuya değinilir. '*Barışçıl amaçlarla kullanımı tüm uluslara aitken, egemenlik bakımından Antarktika'nın kimseye ait olmaması ise res nullius ilkesinin benimsendiğinin delilidir*'.⁵⁵ Burada, Antarktika hakkında *res communis* ve *res nullius* ilkelerinin birlikte geçerliliğinin ifade edilmesi ilgi çekicidir. Çünkü bunlar çakışmaz, ayrışır. Antarktika'nın kullanım bakımından *res communis*, egemenlik açısından *res nullius* addedilmesi bu kavramların Roma'daki temellerine ve tanımlarına aykırıdır. Antarktika ya *res communis* ya da *res nullius* sayılır. Diğer taraftan, '*antlaşma bölgedeki hak iddialarını bertaraf ederek Antarktika'nın hiç kimseye ait olmayan toprak terra nullius olmasını sağlamıştır*'.⁵⁶ Bu cümlede de Antarktika'nın Antarktika Antlaşması sayesinde *terra nullius* sayıldığı söylemi şaşırtıcıdır. Çünkü söz konusu sistem bilakis ıssız kıta üzerindeki işgal tehditlerini dondurmakla ünlüdür. Bilakis, mezkûr antlaşmalar sistemi, Antarktika'nın *terra communis* sayılmasını resmen sağlayamamışsa da bu ülküye kapı aralamıştır. Öğretide, başka görüşlerde, *res communis humanitatis* ve Antarktika, daha net kesiştirilir. Şöyle ki Antarktika antlaşmalar sistemi; buzul kıta üzerindeki egemenlik iddialarını rafa kaldırır, burayı insanlığa ait kılar, kolektif alanda barış ve bilimsel iş birliği yaklaşımını benimser.⁵⁷

49 Park, (n 41) 77.

50 Laver, (n 26) 372.

51 Norchi, (n 7).

52 *Hugo Grotius*, Hollandalı doğal hukukçudur. Sekülerlik ve bireysel haklar teorisiyle ünlenmiştir. Ona göre savaş zorunlu kötülüktür. 1625'te yazdığı *De iure belli ac pacis* (Savaş ve Barış Hukuku) önemli eserlerinden biridir.

53 Ku, (n 37) 470; ayrıca bkz Schermaier, (n 24) 20; Zwalve, (n 35) 50, 51; Ruddy, (n 11) 280; Söğütü, (n 26) 688; Çelebicani, (n 26) 37. Uluslararası '*ilişkilerin düzenlenmesiyle ilgili sorunlar dolayısıyla naturalı iure communi düşüncesi yeniden önem kazanmış, böylece denizlerde özgürlük, denizler üzerinde tüm insanların hak sahibi olması görüşü ortaya atılmıştır*' [Çelebicani, (n 26) 37].

54 UNGA 'Question of Antarctica: report of the Report of the Secretary General 86/27310' 41st Session (1986) UN Doc A/41/688; UNGA 'Question of Antarctica: report of the 1st Committee 85/36832' 40th Session (1985) UN Doc A/40/996; ayrıca bkz Zou Keyuan, '*The Common Heritage of Mankind and the Antarctic Treaty System*' (1991) 38(2) The Netherlands International Law Review 173, 182; Başlar, '*Antlaşmalar Sistemi*' (n 12) 97; Akıl, (n 12) 349.

55 Şimşek İnan, (n 7) 215, 216.

56 Berkut, (n 8) 147.

57 Kayhan, '*İnsanlığın Ortak Kaygısı*' (n 17) 225, 233; Akkutay, (n 17) 157, 158, 161; Kayhan, '*Atmosferin Korunması*' (n 15) 43-45; Başlar, '*Antlaşmalar Sistemi*' (n 12) 88; Akıl, (n 12) 340-345, 349; Lassalle Özkaya, Eken ve Ataturun, (n 14) 3, 9, 11; Topsoy, (n 20) 383, 387; Coşkun Altuner, (n 14) 113, 117, 122, 126; Özer, (n 12) 184, 187, 188; Öztürk, (n 14) 6; Keyuan, (n 54) 198; Norchi, (n 7); Doruk, '*Antarktik İş Birliği*' (n 17) 232-234; Doruk, '*Antarktika Siyaseti*' (n 13) 202.

Antarktika hukukunda, kıtanın *res communis humanitatis* olduğuna dair pozitif emareler açık değildir. Böylesine sarıh madde bulunmamasına rağmen insanlığın ortak mirasına işaret eden belirli özellikler korunur. Örneğin tahsis edilememenin yansıtılması, mevcut egemenlik iddialarının dondurulması, yenilerinin engellenmesi, barışçıl amaçlarla kullanma ilkesinin getirilmesi, maden çıkarmanın yasaklanması bu minvaldedir. İnsanlığın ortak mirasında aranan gelecek nesillere aktarma düşüncesinin Antarktika’da çevreyi ve biyolojik çeşitliliği koruma ilkeleri çerçevesinde benimsendiği söylenebilir.⁵⁸ Nitekim amaç, Antarktika insanlık mirasının, bilhassa çevrenin ve biyolojik çeşitliliğin müdafaasıdır.⁵⁹ Yalnız Antarktika Antlaşması *erga omnes* (herkese karşı, *towards everyone*) yükümlülükler sonuçlandıran hukukî rejim ortaya koymaz. Sistemin bazı hükümleri uluslararası toplum tarafından kabul edilen örf ve âdetin yansımasıdır.⁶⁰ Diğer deyişle, sistemdeki bazı kurallar, Antarktika’nın insanlığın yararına kullanılması noktasında *opinio iuris sive necessitatis* addedilebilir. ‘Antarktika’da şu anda ve yakın gelecekte maden kaynakları faaliyetlerinin yasaklanması, özellikle gelecek nesillerin çıkarları ve yararları göz önünde bulundurulduğunda, insanlığın ortak mirası kavramıyla tutarlıdır’.⁶¹

Antarktika antlaşmalar sistemine rağmen bazı devletlerin sektörel ve coğrafi yakınlıktan kaynaklanan egemenlik savları tamamen reddedilmemiştir. Böylesine hukukî ve fiilî tehdit büsbütün silinmemiştir. Bugün Antarktika’daki buzulların, madenlerin ve canlı kaynakların, meselâ *krill* adı verilen küçük deniz canlılarının uluslararası hukuktaki rejimi, yani *res nullius*, *res communis* veya *res publica* olduğu tartışmaları ne yazık ki hâlâ neticeye kavuşmamıştır. Şimdiye kadar hiçbir devlet ıssız buzullar üzerinde münhasır hâkimiyet iddia etmemiştir. Bunu yapsalar sistemde büyük uyumsuzluk ortaya çıkar. Mevcut rejimde büyük değişikliklere gitmeden Antarktika’yı Birleşmiş Milletler nezdinde *de jure* dünya parkı ilân etmek çözüm sayılabilir. Yeter ki istişarî taraflar buna rıza gösterebilir ve moratoryumu süresiz kılsınlar.⁶²

Ortak kaygı / ilgi (*common concern*) ve ortak miras prensipleri Antarktika’nın öncü karakterine uyulanmalıdır. Devletlerin özgürlüklerinin genişlemesi buranın zararına

58 Akıl, (n 12) 352-354; Topsoy, (n 20) 386, 387; Kayhan, ‘İnsanlığın Ortak Kaygısı’ (n 17) 225, 233; Ruddy, (n 11) 284; Neslihan Güner Özkerim, ‘Hükümet Dışı Kuruluşların Uluslararası Antlaşma Kurallarının Oluşumu ve Uygulanması Sürecine Etkileri’ (2023) 25(2) Dokuz Eylül ÜHFD 731, 754; Keyuan, (n 54) 198. Antlaşma bütünsel değerlendirildiğinde, Antarktika’nın askerden arındırılmasının amaçlandığı anlaşılır. 1959’dan önceki düşmanca hareketlerin sonlandırılması, devletler arasında barışçıl iş birliğinin sağlanması, askeri personelden bilimsel gayelerle yararlanılması istenir [Topsoy, (n 20) 387].

59 Le Bris, (n 19) 515.

60 Kemâl Başlar, ‘Uluslararası Hukukta Erga Omnes Kavramı’, (2002) 22(2) MHB 75, 99.

61 Keyuan, (n 54) 177, 198; ayrıca bkz Patrizia Vigni, ‘The Interaction between the Antarctic Treaty System and the Other Relevant Conventions Applicable to the Antarctic Area’ (2000) 2(1) Max Planck Yearbook of United Nations Law (4) 481, 492, 494, 509.

62 Başlar, ‘Antlaşmalar Sistemi’ (n 12) 88, 89, 93, 96. Avusturalya ise stratejik inkâr politikası yönetmektedir [Özer, (n 12) 175 vd.].

sebeup olabilir.⁶³ Esasen Antarktika, uluslararası deniz yatağı veya aydan farklıdır. Çünkü uluslararası deniz yatağı veya ay herhangi devletin egemenlik iddiasına ve / veya etkin işgaline hiçbir zaman konu olmamıştır. Oysa insanlığın ortak mirası kabul edilmeden önce Antarktika'nın %85'i üzerinde yedi devlet (Arjantin, Avustralya, Fransa, Şili, Norveç, İngiltere ve Yeni Zelanda) egemenlik talebinde bulunmuştu. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği egemenlik iddiasında bulunma haklarını saklı tutmuşlardı. Antarktika antlaşmalar sisteminde anılan devletler egemenlik iddialarından vazgeçmemiştir, yalnız yenilerinin kabul edilmeyeceği ve mevcutların genişletilemeyeceği, yani dondurma (*froze*) kabul edilmiştir.⁶⁴ Her hâlükârda Antarktika, uluslararası iş birliğinin sergilendiği yerdir.⁶⁵ İşte bu koşullarda insanlığın ortak mirasının parçası addedilen Antarktika buzulları ne şekilde kullanılırsa kullanılsın hassas çevrenin hayatta kalmasına ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına özen gösterilir, kapsamlı ve etkili uluslararası kontrol sistemi kurulur. Zaten bu yüzden Antarktika Antlaşması dâhilinde, istişarî taraflar, iki yılda bir toplanır; bu toplantıda antlaşmanın diğer taraflarını izleyici statüsünde ağırlar.⁶⁶

Devletler ortaklığa gereken önemi vermemeye, *res communis* yerine *res nullius* saymaya eğilimlidir. Çünkü bu varsayma, onlara, kendi takdirlerine bağlı vaziyette mülkiyeti ele geçirme ve / veya dağıtma olanağı tanır.⁶⁷ Aynı yönde farklı bakış açısına göre, buzulların hukukî karakteri *status mixus* şeklinde tanımlanabilir. Elbette *res communis* kabul edilir. Ama buzulların kendine özgü fizikî karakteri vardır, sabit değildir, su üzerinde hareket edebilirler. Ayrıca buzla ilgili kazalarda devletler kendilerinde yargılama yetkisi görür. İkili karakterinden ötürü buzullar hukukta boşluk teşkil eder. Hukuken nasıl nitelenirse nitelensin buzulların pozitif değeri yükseldikçe egemenler bunları *res nullius* addetmeye yönelir.⁶⁸ Klasik *res communis* rejimi, en güçlü olanın tahakkümü ve keyfiliğiyle yer değiştirebilir. *Res communis*'in erişime izin verici rejimi, sömürü özgürlüğü sanılmamalıdır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki eşitsizlikler dikkate alınarak sınırsız yararlanma zannından insanlığın ortak mirası fikrine geçilmiştir.⁶⁹ *Res communis*'lerin bu statüsü yakın zamana kadar tartışma konusu olmamıştı. Ne var ki teknolojinin bugünkü gelişimi yüzünden insanoğlu, bir

63 Vigni, (n 61) 503. Aslında insanlığın ortak kaygısı ve mirası farklıdır. Kaygı olan, daha geniş kapsamlıdır; devletlerin yetkisi dışındaki ve içindeki alanları birlikte barındırır. Kimi zaman tek devletin egemenliğinde bulunmasına rağmen yapı itibarıyla diğer devletlere de etki eden bölgesel hususlar ortak kaygıya dâhil sayılabilir [Kayhan, '*İnsanlığın Ortak Kaygısı*' (n 17) 225; Başlar, '*Erga Omnes*' (n 60) 100, 101]. Bu açıdan Antarktika, insanlığın ortak hem kaygısı hem de mirası şeklinde nitelenebilir ve Antarktika Antlaşması'nın taraf devletlere iş birliğine katılma yükümlülüğü getirdiği düşünülebilir.

64 Yüksel, (n 7) 215; Doruk, '*Antarktik İş Birliği*' (n 17) 232; Doruk, '*Antarktika Siyaseti*' (n 13) 200, 201, 222; Zenginkuzucu, (n 18) 198; Berkut, (n 8) 147; Başlar, '*Antlaşmalar Sistemi*' (n 12) 80, 88; Akıl, (n 12) 339, 341, 346; Topsoy, (n 20) 386; Ruddy, (n 11) 284; Öztürk, (n 14) 2; Çoşkun Altın, (n 14) 115, 116.

65 Ruddy, (n 11) 284; ayrıca bkz Çoşkun Altın, (n 14) 116; Doruk, '*Antarktik İş Birliği*' (n 17) 231-238; Doruk, '*Antarktika Siyaseti*' (n 13) 206, 213, 221.

66 Nordkvist, (n 7) 13, 14; ayrıca bkz Başlar, '*Antlaşmalar Sistemi*' (n 12) 81, 89, 97; Çoşkun Altın, (n 14) 117, 118.

67 Gebreammanuel ve Mekebo, (n 41) 112.

68 Graham, (n 41) 494, 495.

69 D Armand Roth, *La prohibition de l'appropriation et les régimes d'accès aux espaces extra-terrestres* (Presses Universitaires de France 1992) 109-126.

zamanlar kimsenin olmadığı düşünülen bölgelere girmiş ve buralardaki cömertliği keşfetmiştir.⁷⁰ Gerçekten insanlığın ortak mirası, tercihe şayan uluslararası hukuk ilkesidir; devletlerin münhasır müdahalelerini sınırlamaya muktedirdir; *jus cogens* prensibidir, yani emredicidir, zorunludur, üstündür (önde gelendir), istisnaya müsaade etmez; eşitlik ve ayrımcılık yasağına tâbidir; bütünün menfaati duygusuyla tatbik edilir; ödemesizdir ve ödeneksiz yararlanmaya izin verir; ancak insanlık namına korunması kaydıyla yararlanılmaya açıktır.⁷¹ Müştereklerin zenginliği öğretisi (*doctrine of the wealth of the commons*) umut vaat eder. Bu öğretiye göre ne *res nullius*'e ne de *res communis*'e itibar edilir. Roma hukukundan kalan ilkeler kamu mallarıyla ilgilidir. İnsanlığın ortak mirası bakış açısı yeğlenmelidir. Bu görüngeneye beş temel ilke hâkimdir: özel ya da kamusal ele geçirmenin mümkün olmaması; yönetimde tüm uluslardan temsilciler bulunması ve yöneticilerin kaynakları herkes adına yönetmesi; yönetimden elde edilen faydaların tüm devletler arasında aktif paylaşılması; silahlı veya silahsız askeri tesis kurulamaması; gelecek nesillerin yararına korumanın sürdürülmesi.⁷² Başka görüşe göre, insanlığın ortak mirasının beş kriteri şöyledir: tahsis etmeme, ortak yönetme, yarar paylaşma, barışçıl amaçlarla kullanma, gelecek nesiller yararına koruma.⁷³ Paralel tasnif, insanlığın ortak mirasında, mülkiyet iddia edememe, uluslararası yönetim, ortak menfaatler ve barışçıl amaçlarla koruma şeklinde dört kıstas bulunduğunu savunur.⁷⁴ Uluslararası hukukçular, belirleyici kıstaslarını tayin etseler de insanlığın ortak mirasının hukukî anlamını hâlâ tartışır. Hatta ortak miras anlayışında, uluslararası teamülden daha yüksek beklentilere girilmez. Çünkü egemen devletlerin ortak çıkarları münhasır menfaatlerinin üstünde tutmaları ve ortak miras kabulünün adil paylaşımı direten yönüne uymaları elbette şüphelidir.⁷⁵

Artık insanlığın ortak mirası trajediye dönüşmüştür. Herkes, sınırlı dünyada, kendi menfaatlerini kayırmaya zorlayan acımasız sistemde içine kapanıktır. Ortakların serbestliğine inanılmaktadır. Lâkin herkes kendi çıkarlarını gözettiğinden şeriklerin özgürlüğü kesinlikle mahva sebep olacaktır.⁷⁶ Antarktika açısından, yedi devletin egemenlik iddiası, her ne kadar şimdilik dondurulmuşsa da bu öteleme insanlığın ortak mirası doktrinindeki tahsis etmeme, barışçıl amaçla kullanma ve insanlığın geleceğini koruma kriterleriyle çatışır. Antarktika Antlaşması'nda oy kullanma

70 B Leo Malagar ve Marlo Apalisok Magdoza-Malagar, 'International Law of Outer Space and the Protection of Intellectual Property Rights' (1999) (Fall) Boston University International Law Journal 1, 18.

71 Sucharitkul, (n 26) 902-905.

72 Singh, (n 40) 1152, 1155; ayrıca bkz E John Noyes, 'The Common Heritage of Mankind: Past, Present, and Future' (2011) 40(1) Denver Journal of International Law & Policy 447, 450-453; Keyuan, (n 54) 191-197; Yüksel, (n 7) 215-217; Doruk, 'Antarktik İş Birliği' (n 17) 234-236; Zenginkuzucu, (n 18) 199; Akıl, (n 12) 344, 345.

73 Yüksel, (n 7) 215-217; Akıl, (n 12) 344, 345; ayrıca bkz Topsoy, (n 20) 386; Kayhan, 'İnsanlığın Ortak Kaygısı' (n 17) 233; Ruddy, (n 11) 284.

74 Kayhan, 'Atmosferin Korunması' (n 15) 43-45

75 Noyes, (n 72) 455, 456, 461, 469-471; ayrıca bkz Vigni, (n 61) 492, 494, 509.

76 Garrett Hardin, 'The Tragedy of the Commons' (1968) 162(3859) Science 1243, 1244; ayrıca bkz Laver, (n 26) 359, 361. 'Nüfus sorununun teknik çözümü yoktur, ahlâkta köklü değişim gerektirir. Eğer büyük güç sadece bilim ve teknolojiye çözümler aramayı sürdürürse, sonuç durumu daha da kötüleştirecektir' [Hardin, (n 76) 1243].

yetkisi (istişarî statüsü) olmayan taraflar bulunması ortak yönetim unsurunu zedeler. Yarar paylaşımı kıstası bu kıtada gerçekleşen deneylerden elde edilen bilgilerin asla gizlenmemesini, kamuya açılmasını gerektirir. Bugünün uluslararası pozitif hukukunda Antarktika'nın insanlığın ortak mirası statüsünü garantileyen veri yoktur. Sadece barış ve bilime tahsis edilmiş doğal rezerv alan veya özel muhafaza bölgesi şeklinde anılır.⁷⁷ Aynı yönde, Antarktika antlaşmalar sisteminde gayri demokratik karar alma mekanizması eleştiriye layıktır. Antarktika hakkında karar alma yetkisine sahip on iki devletin oligarşi ligi zamanla yirmi dokuza genişlemiştir. Bu genişleme, kıtadaki doğal kaynaklardan yalnızca ekonomik ve teknolojik yeterliliğe sahip devletlerin faydalanabilmesi gerçeğini değiştirmez. Demokratik ve evrensel olmayan bu kapalı sistem dezavantajlıdır. Mekanizmanın dışındaki devletleri sistemin kararlarına uymaya zorlamak, meselâ taraf olmayan devletler açısından sürdürülebilir ekolojik avlanmanın geçerliliğini savunmak abes olur.⁷⁸ Antarktika'daki doğal kaynaklardan yalnızca ekonomik ve teknolojik yeterliliği haizlerin değil tüm insanlığın, daha doğrusu bütün devletlerin ayrımsız ve ayrıcalıksız yararlanması gerekir. Bu inançla, ıssız topraklar üzerinde daha kapsayıcı uluslararası antlaşma hazırlanması çağrısında bulunulmuştur.⁷⁹ Bu çağrıya rağmen, Antarktika Antlaşması'na taraf olmayan egemen devletlerin buzul kıtada yürütülen faaliyetlere nasıl katılacakları hakkında kayda değer hukukî veya diplomatik ilerleme henüz sağlanamamıştır.⁸⁰ Diğer taraftan, âkit olmayan devletlerin bölgesel iddiaları Antarktika Antlaşması'nı gölgelemektedir. Üçüncü taraf devletlerden bazıları Antarktika'nın uluslararası toplum tarafından uluslararası rejimle yönetilmesini talep etmiştir. Böylece bölgenin insanlığın ortak mirası kabul edilmesinin manası kuvvetlenmiştir.⁸¹ Antarktik antlaşmalar sisteminin istişarî olan / olmayan taraf ayrımı yapmasından; ayrıca batı merkezli modellerle diğer devletlere kapalı ve kısıtlayıcı kurgulanmasından ötürü yeniden düzenlenmesi icap eder. Zira istişarî taraflardan müteşekkil epistemik topluluk güdümünde işleyen bu sistem, bilim, siyaset ve etiğin iç içe geçtiği bazı uluslararası çıkmazlara sahiptir. Antarktika'da örtük emperyalizm ve yeni sömürgecilik revaçtadır. Şöyle ki antlaşmalar sistemine dâhil olmanın şartı önemli derecede bilimsel faaliyettir. Bu kriteri elbette sadece gelişmiş ülkeler sağlayabilir. Şu hâlde bilim ve teknoloji bakımından zayıf devletler Antarktika siyasetinde büyük güçlerin tabiiyetine indirgenmiştir. Antarktika, insanlar ve devletler arasında her türlü ayrımı reddeden, kozmopolit ve etik ilişkiler alanı olabilir.⁸²

77 Yüksel, (n 7) 215-218.

78 Başlar, 'Antlaşmalar Sistemi' (n 12) 89, 90. 2003'te kaleme alınmış bu eserdeki sayılar yukarıda güncellenmiştir.

79 Mohamad Mahathir, 'Statement by Y.A.B. Prime Minister of Malaysia Tun Dr. Mahathir Bin Mohamad at the General Debate of the 73rd Session of the United Nations General Assembly (UNGA) 28 September 2018, New York' (2018) 6(1) The Malaysian Journal of International Relations 2-7; ayrıca bkz Doruk, 'Antarktik İş Birliği' (n 17) 238.

80 Doruk, 'Antarktik İş Birliği' (n 17) 241.

81 Johnstone, Tanaka ve Ulfbeck, (n 7) 43; ayrıca bkz Özer, (n 12) 190. 'Antarktika antlaşmalar sistemi üyesi olmayanlar ve uluslararası sivil toplum örgütleri de Antarktika'nın geleceği hakkında söz sahibi olmak istemektedirler' [Özer, (n 12) 190].

82 Lassalle Özkaya, Eken ve Atatorun, (n 14) 4, 9, 11. Böylesine arızaları haiz Antarktika antlaşmalar sisteminin yeniden düzenlenmesinde Türkiye rol oynamalıdır [Lassalle Özkaya, Eken ve Atatorun, (n 14) 4].

Antarktika mirasında farklı söylemler (*diverging Antarctic heritage discourses*) dikkat çekicidir. Antarktika antlaşmalar sisteminde devlet dışı uluslararası aktörlerin giderek artan varlıkları hesaba katılmamıştı. Oysa devlet dışı aktörlerin Antarktika mirasına ilişkin alternatif söylemleri vardır. Meselâ turizm endüstrisi Antarktika'yı meta olarak görür; *Greenpeace* ise egemenlerin ortak mirasına karşı çıkar, kıtanın siyasî veya ticarî kazanca kaynak görülmemesini, normatif vizyonla değerlendirilmesini savunur.⁸³ Gerçekten hükümet dışı kuruluşların etkisiyle imzalanan en önemli çevre antlaşmalardan biri Antarktika hakkında vuku bulmuştur. 1961'te yürürlüğe giren bu Antlaşma, 1970'li yıllarda çevrenin korunması alanında faaliyet gösteren hükümet dışı kuruluşların ilgisini cezbetmiştir.⁸⁴ Antarktika'da özenle ve yaratıcı şekilde kaliteli araştırmalar yapılmaya devam edilse bile bilimden taviz verildiğinden sistemin ahlaki duruşu erozyona uğrama riski taşır. Basitçe, Antarktika buz tabakalarının erimesinin sebep olduğu / olacağı zararların boyutu tahmin edildiği kadar büyükse, bu erimeye en çok katkıda bulunan devletlerin neden burayla ilgili karar alma masasında ayrıcalıklı konumlarını koruduklarını sorgulamak tamamen adildir.⁸⁵ Nihayet, Antarktika'nın Rusya-Ukrayna savaşından etkilendiğine işaret edilir. Aslında ıssız kıta askerden arındırılmış bölgedir. Buna rağmen, Ukrayna'nın tarihi *Vernadsky* İstasyonu'nda savaş yüzünden araştırmacı ve personel sıkıntısı yaşanmıştır. Az sayıda kutup araştırmacısı keşif gezilerine katılabilmektedir. Çünkü birçoğunun savaştığı ya da çatışmalardan kaçtığı aktarılır.⁸⁶

IV. Antarktika Odağında İnsanlığın Ortak Mirası Anlayışını Birlikte Mülkiyete Özgü Temel Kavramlarla İdealleştirme Denemesi

Antarktika hukukunda *res nullius* ve *res communis* rejimleri kıyaslandığında ilkinin işlevsizliği aşikârdır. Çünkü kimseye ait olmamak işgale açıklık anlamına gelir ki güçsüzün güçlüye boyun eğmesine sebep olabilir. Buna karşılık herkese aitlik; barış, bereket ve refah üretmeye gebedir. Kutuplarla ilgilenen sosyal bilimler literatürü, özellikle uluslararası hukuk öğretisi, *res communis*'i kolektif mülkiyet ve bunun ideal gerekleriyle açıklar. Bir yandan insanoğlunun ortak mirası perspektifinin yönetsel ilkelerle çerçevesi çizilir, diğer yandan trajediye benzetilerek eleştirilir. Ayrıca Antarktika Antlaşması'nın ve bunun üzerine inşa edilen sistemin insanlığın ortak mirası anlayışını yansıtmakta ve kıtayı *res communis* kılmakta zayıf kaldığı öğretilerde gerekecektir.⁸⁷

83 Rebecca Hingley, 'Diverging Antarctic heritage discourses: The geopolitical ramifications of non-state actor engagement with the state-sanctioned version of Antarctic heritage' 2023 (189) *Geographical Journal* 40-43. 1986'da *Greenpeace* tarafından dünya parkı anlayışı önerilir; bunun için Antarktika Dünya Parkı Komisyonu ve Antarktika Çevre Koruma Ajansı kurulması savunulur [Başlar, 'Antlaşmalar Sistemi' (n 12) 92; Güner Özkerim, (n 58) 754; Doruk, 'Antarktika Siyaseti' (n 13) 210]. Uluslararası Antarktika Tur Operatörleri Birliği'nin üyesi olmayan devletlerin bayrağını taşıyan gemiler beş yüzden fazla yolcuyla kıtaya giremez [Özer, (n 12) 194].

84 Güner Özkerim, (n 58) 753, 754; ayrıca bkz Doruk, 'Antarktika Siyaseti' (n 13) 210.

85 Peder, (n 23) 22, 23.

86 Loyal Liverpool, 'Russia's war in Ukraine is disrupting Antarctic science' (2023) (621) *Nature* 453.

87 Antarktika antlaşmalar sisteminin eksikleri hakkında özellikle bkz Başlar, 'Antlaşmalar Sistemi' (n 12) 87-92; Yüksel, (n 7) 215-218; Lassalle Özkaya, Eken ve Ataturun, (n 14) 4, 9, 11.

Uluslararası hukukta *inter+spatium+al* (mekânlar içi / ötesi, tüm mekânlara hitap eden, *interspatial*) ve *intertemporal* (zamanlar arası / ötesi, tüm zamanlara hitap eden, *timeless*) mertebede bütün devletleri bağlayan antlaşmalar bulunduğu ve böylesine antlaşmaların taraf olmayan devletleri bile bağladıkları farz edilir.⁸⁸ İşte ortak miras bakış açısında, egemen devletlerin faydaları adil paylaşma kuralına harfiyen uyacaklarını beklemek iyimserliktir. İnsanoğlu, böylesine kurmaca ortaklığın çoğulcu ve dayanışmacı işleyeceğine dair inanca sırtını dayayamaz. Zaten Birleşmiş Milletler kayıtlarına göre iki yüz altı devlet bulunur. Dünyadaki devletlerin sadece elli altısının Antarktika Antlaşması'yla ilintisi hesaba katıldığında hâli hazırda en az yüz elli devletin buzul kıtadaki hukukî rejimle ahdî bağlantısı yoktur. Antarktika Antlaşması'yla kâğıt üzerinde ilişkili devletlerden sadece yirmi dokuzu karar alma yetkisine sahiptir. Aşağı yukarı yüz yetmiş yedi devlet Antarktika hakkında alınacak kararlara katılamaz. Antarktika; gezegenin %85'inin değil, en fazla %15'inin ortak mirasıdır. Öyleyse, hukukî bağlayıcılığı uluslararası hukukun kaderine bağlı bu içe dönük seçkinler antlaşmasının küresel boyutta ortaklık yansıtmadığı aşîkârdır. Buzul kıtayı yalnız yirmi dokuz elit devlete hapseden hukukî rejim uzlaşma değil ancak dar alanda paslaşma ve danışıklılık arz eder. Başka deyişle, bu sistem, bütün devletler arasında, zaman ve mekân ötesi bağlayıcılık sunmaz, global *consensus* (uzlaşma / mutabakat, *unanimity* / *accordance*) oluşturmaz. En önemlisi, mevzu antlaşmalar sisteminde, Antarktika'yı insanlığın ortak mirası sayan açık ve net *erga omnes* kural yoktur. Akit çemberinin dışında kalan devletler hesaba katılarak büyük resme bakıldığında, Antarktika hakkında *res communis humanitatis* söylemi, en fazla *obiter dictum* (diğer söylenenler, *something said in passing*) seviyesindedir. Antarktika hakkında, insanlığın ortak mirası öğretisine dayalı daha kapsayıcı ve bağlayıcı uluslararası rejim kurulması temenni edilir. Gerçekten, insanlığın ortak mirası kaygısıyla devletlerin Antarktika'da egemenliklerini ileri sürmekten ortaklaşa kaçınacakları ancak bir umuttur ve bu umudun (medenî) hukukun temel kavramlarıyla desteklenmesi, netleştirilmesi ve genişletilmesi denenebilir.

Aslında insanoğlunun ortak mirasının nesillerden nesillere geçmesi düşüncesi, Roma medenî hukuku kökenli terimlerden biri *res communis*'ten esinlenir. Öyleyse bu bakış açısı, *res communis* telakkisinin tarihî detaylarıyla güçlenebilir. Roma'nın ilk dönemlerinde aynı eşya üzerinde birden fazla kişinin malik olmasına miras ortaklıklarında ihtiyaç duyulmuştur. Böylesine birlikteliklere *dominio non diviso* (bölünmemiş hâkimiyet, *undivided dominion*) ve *ercto non cito* (bölünmemiş mülkiyet, *undivided ownership*) gözüyle bakılmıştır. *Ercto non cito*, öncelikle mirastaki *consortium ercto non cito* (bölünmemiş miras ortaklığı, *partnership by undivided inheritance*), daha sonra *societas* (şirket / ortaklık, *society*) kavramlarını açıklığa kavuşturmaya öncülük etmiştir.⁸⁹

88 Başlar, 'Erga Omnes' (n 60) 79.

89 Salvo Randazzo, 'The Nature of Partnership in Roman Law' (2005) 9(1) Australian Journal of Legal History <<http://classic.austlii.edu.au/au/journals/AJLH/2005/5.html#Heading11>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024; Francis de Zulueta, 'The New Fragments of Gaius. Part II: Societas ercto non cito' (1935) (25) The Journal of Roman Studies 19; Rafael Domingo, 'The Law of Property in Ancient Roman Law' (Papers SSRN, 13 Haziran 2017) 1-27 <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2984869> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024; W Bryce Fier, *A Casebook on the Roman Law of Contracts* (OUP 2021) 38; Söğütöl, (n 26) 740.

Yunanca *koino ñia*, Latince *communio*, paylaşma, katılma ve ortak şeye sahip olma anlamına gelir.⁹⁰ Belki *ercto non cito*'nun ardından, birlikteliklerde, kişilerden ziyade birlikteliğin kendisine ve mülkiyete odaklanmasıyla yeni kavramlar türemiştir. Nitekim *dominium pro parte pro indiviso* (paylaşılmamış / bölünmemiş mülkiyet, *unpartitioned / undivided ownership*) böylesine gelişmelerden biridir.⁹¹ Böylece, *condominus* (birlikte egemenlik, *joint dominion*) ile neredeyse eş anlamlı kullanılagelen *communio* (komün, *community*; birlikte mülkiyet, *co-ownership*), *communio pro indiviso* (elbirliği birlikte mülkiyeti, *co-ownership for or as undivided shares*) ve *communio pro diviso* (paylı birlikte mülkiyet, *co-ownership as divided, common / joint ownership*) şeklinde iki olasılık belirmiştir. Hatta *condominium* (kat mülkiyeti benzeri bağımsız bölümlere ayrılmış binanın mülkiyet rejimi, *ownership regime in which a building is divided into multiple units*) da *communio pro diviso* çeşitlerinden biridir. Ayrıca boş arsalar (*vacant lots*) da *communio pro diviso* veya *communio pro indiviso*'ya konu olmuştur. Paylar hakkında şu kurallar benimsenmiştir: *Certa pars non est pars fundi, sed fundus* (belirli pay bütünün parçası değil bütündür, *une portion déterminée n'est pas une partie d'un fonds mais un fonds*); her *socii* (ortak / şerik, *partner / allies*), daha doğrusu her birlikte *erus* (malik, *owner*) kendi payı üzerinde tasarruf etme yetkisini haizdir. *Communio pro diviso*'da her birlikte malik, ideal paylaşımı talep edip birlikteliğin izalesini ve bağımsız mülkiyete geçişi, *iudicium duplex* (çift taraflı dava, *double derivative action*) olan *actio communi dividundo* (ortaklığın giderilmesi / paylaştırılması davası, *elimination of joint ownership / partition action*) ile isteyebilmiştir.⁹² Ayrıca, *parte* (bölünmüş, *divided*) veya *pro parte* (bölünmemiş, *undivided*) mülkiyette, maliklerden her biri, diğerlerinin birliktelikteki haklı menfaatlere zarar veren davranışlarını yasaklayabilmiştir. Başka deyişle gerek *communio pro diviso*'da gerek *communio pro indiviso*'da, *ius prohibendi* (yasaklama hakkı, *right to prohibit*) vardır.⁹³

Bugün de elbirliği ortaklığı halinde mülkiyet (*Gesamteigentum, propriété commune*) *Germen* hukukundan gelen toplu mülkiyet çeşididir. Ortaklığın tüzel kişiliği yoktur. Birlikte mamelek aynı zamanda ortakların tümüne aittir. Ortaklara pay değil iştirak hakkı tanınır.⁹⁴ Elbirliği mülkiyeti esnasında, müstakbel paylı mülkiyet payı; iltizama konu edilebilir, lâkin payın bulunmadığı elbirliği aşamasında belirlilik ilkesi gereği

90 Rausch, (n 26) 416.

91 'Wikipedia-The List of Latin Terms' <https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Latin_legal_terms> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.

92 Raphael Taubenschlag, *The Law of Greco-Roman Egypt in the Light of Papyri* (332 B.C. - 640 A.D.) (Herald Square Press 1944) 180-183; J Frederick Tomkins ve D Henry Jencken, *Compendium of the Modern Roman Law, Founded upon the Treatises of Puchta, von Vangerow, Arndts, Franz Moehler, and the Corpus Juris Civilis* (Butterworths 1870) 377, 378; Egon Weiss, 'Communio pro diviso und pro indiviso in den Papyri', iç Wilcken Ulrich (ed), *Archiv für Papyrusforschung und verwandte* (Teubner 1908) 331-333, 353-359; Sohm, (n 26) 228; Warmelo, (n 29) 135-138, 142; Zulueta, (n 89) 19; Söğütlü, (n 26) 740, 741; Randazzo, (n 89); Domingo, (n 89) 4, 5; Fier, (n 89) 38, 40.

93 Warmelo, (n 29) 125, 126; Söğütlü, (n 26) 741; Fier, (n 89) 40.

94 G Jale Akipek, *Eşya Hukuku (Aynî Haklar)* (2. baskı, Ankara Üniversitesi /Sevinç 1973) 44-46.

tasarrufa henüz uygun sayılmaz.⁹⁵ Birlikte *erus*'lar yönetim konusunda kural olarak toplu hareket ederler, onların oy birliğiyle karar almaları beklenir. Ne var ki ortaklığın korunması amacıyla hep birlikte hareket etme kuralına bazı istisnalar getirilir.⁹⁶

Mevcut antlaşmalar sisteminin komüner bakış açısıyla tazelenmesi istenirse, *interspatial* ve *intertemporal* Antarktika hukuku ideasını kurgulamak amacıyla şöyle teorik önerilerde bulunulabilir. Öncelikle Antarktika bütünlüğü, açık konvansiyonel bağlayıcılıkla, mümkünse *erga omnes* normla *res communis* kabul ve ilân edilebilir. Böylece *res nullius*'in aksine *communis humanitatis* kabulüyle *occupatio* ihtimali dışlanır. Bu olasılıkta Antarktika *communis humanitatis*'i, artık *locus amoenus* veya *elysion* (hoş yer, *pleasant place*) benzeridir, sahipsiz veya terk edilmiş olmadığından *occupatio*'ya, farklı deyişle devletlerin *dominium* iddialarına kapalıdır. Antarktika üzerinde tüm devletlerin ideal *condominus*'unda, özellikle *ercto non cito*, *communio pro indiviso* veya *dominium pro parte pro indiviso* benimsenirse sadece *occupatio* olasılığının reddedilmesiyle yetinilmez. *Communio pro indiviso*'da, belirlenmiş payların bulunmaması, yani *pro parte* ve *pro indiviso* esastır. Yalnız *Ulpinianus*'un balıklar, kuşlar ve kumlar konusundaki çekincesine Antarktika özelinde hassasiyetle yaklaşılabılır. Çünkü *Pandora*'nın kutusuna benzeyen bu kıta tahayyül edilemez zenginlikleri uhdesinde saklamaktadır. *Res communis* üzerinde / içinde bulunanların, ayrıca semerelerin *res nullius* sayılması ve bunları ele geçirmek için emek sarf edenlerin ihrazla ödüllendirilmesi, Güney Kutbu açısından, gelişmekte olan ülkelerin gelişmişlerce sömürülmesine sebep olabilir. Buradaki değerli madenler ve biyolojik çeşitliliğin sırf bunları elde etmek için emek harcadılar diye belirli güçlü devletlere hasredilmesi kabul edilemez. *Natura communis omnium*'den (t)üreyenlerin emektarın emeğine saygı duyulması amacıyla *res nullius* sayılmasına, Antarktika'da temkinli yaklaşılmalıdır. *Ulpinianus*'un denizdeki balıkları, havadaki kuşları, kıyıdaki taşları veya kumları ile Güney Kutbu'ndan elde edilen bilimsel bulgular, değerli madenler, gıda ve enerji kaynakları kıyaslanamaz. Zaten *communio* ve *condominus* yönetişimi yüksek bilinç mertebelerindendir. Kaynakların adil paylaşılmasını ve kullanılmasını gerektirir. İnsanlığın ortak mirasının meyvelerini sahiplenme özgürlüğü adil paylaşma ve gelecek nesillere aktarma ilkeleriyle sınırlıdır.

Hisseleri belirsiz ortak devletlerin Güney Kutbu hakkında kural olarak oy birliğiyle karar almaları gerekir. Hiç olmazsa sıra dışı yönetim işlerinde egemen devletlerin ittifakı şarttır. Aslında elbirliği mülkiyetinde; olağan, önemli, olağanüstü yönetim işleri ayrımı yapılmaz. Yalnız Antarktika *condominus*'unda iki yüzden fazla devlet sürekli uyumlu karar alamayabilir. Üstelik bunu beklemek atalete sebep olabilir.

95 Burak Özen, *Elbirliği ile Malik Olanlardan Biri Tarafından Yapılan Taşınmaz Satış Vaadi Sözleşmesinin Şerhi* iç Makaleler-Tebliğler (2001-2020) (On İki Levha 2021) 642; aynı yönde bkz Ethem Sabâ Özmen ve Gülşah Sinem Aydın, 'Birlikte Mülkiyette Yapılan Kazandırıcı İşlemler ve 6306 Sayılı Kanun'a Dayalı Uygulama' (2015) 14(1) Maltepe ÜHFD 13-38.

96 Mehmet Akçaal, 'Elbirliği Mülkiyetinde Yönetim' (2019) 9(2) Süleyman Demirel ÜHFD 211, 227-230; Pakize Ezgi Akbulut, 'Elbirliği Mülkiyeti Çerçevesinde El Atmanın Önlenmesi Davası ve Ecrimisil Tazminatı Talebi (Özellikle Miras Ortaklığı Hâlinde)' (2018) (16) Legal Hukuk Dergisi 69, 73-80.

Malum elbirliği mülkiyetinde hukuk boşluklarının doldurulmasında bu birlikte mülkiyet türünün bünyesine uygun düştüğü ölçüde paylı mülkiyete dair hükümlerden istifade edilir. *Res communis humanitatis* sayılan Antarktika'nın yönetimi esnasında ortaya çıkan hukukî sorunlar *communio pro indiviso* kurallarıyla çözülemezse, buzul kıtanın bünyesine uygun düştüğü ölçüde *communio pro diviso* normlarından kıyasen yararlanılabilir. İşte Güney Kutbu'nu ilgilendiren irili ufaklı her mevzuda sürekli *consensus* beklentisi yavaşlık ve zorluk getirirse paylı mülkiyetteki yönetime dair kurallar örneksenebilir. Yalnız bu olasılıkta daha sonra ortaya çıkabilecek muhtemel yorumları ve tartışmaları kaynaktan önlemek adına Antarktika'yı yönetmek için norm koyarken kazuistik metot seçilebilir; olağan, önemli, olağanüstü yönetim işleri bol örnekle betimlenebilir.

Certa pars non est pars fundi, sed fundus ilkesi gereği, her devletin elbirliği hâlindeki mülkiyet hakkının Antarktika'nın tamamına yayılması kabul edilir. Bu nedenle, önemli derecede bilimsel etkinlikte bulunma veya danışman statüsü edinme gibi kriterlerle oy verme hakkının ayrımcı tanımlanmasından vazgeçilebilir. Her biri egemen *erūs* statüsündeki devletler; yönetime katılırlar, birlikte hareket ederler, hatta bazen birbirleriyle uyumlanmak ve *condominus*'a fayda sağlamak adına kendi çıkarlarından tavizler verirler. Ne var ki ortaklığın korunması ve ivedî sorunların çözülmesi amaçlarıyla Antarktika'nın ortaklaşa yönetilmesine bazı istisnalar getirilebilir. Her bir devlete ortak menfaatleri koruma yetkisi tanınabilir. Bununla birlikte, her *socii*, daha doğrusu tüm birlikte *erūs*'lar, *ius prohibendi* izdüşümünde, birlikte mülkiyete (ve/veya birlikteliğe) zarar veren davranışlardan sakınılmasını diğerlerinden isteyebilir. Devletler Antarktika üzerindeki *dominium pro parte pro indiviso*'ya hâle getiren davranışlardan kaçınmalıdır. Nihayet, *communis humanitatis* kıtanın korunması, sürekli ve müşterek amaca adanmaktır. Bu gerekçeyle, taksim engelini, ayrıca ortaklığı sürdürme (idame-i şüyu) yönünde örtülü anlaşmanın varlığından bahsedilebilir. Kısacası *actio communi dividundo* açılması, bölücü taleplerin ileri sürülmesi yasaklanabilir. Bu da devletlerin Antarktika ortaklığının paylaşılmasını ulu orta isteyememesi anlamına gelir.

Sonuç

Antarktika, insanlığın hem kaygısı hem de mirası açısından ortak addedilebilir. Antarktika Antlaşması ve buna eklenen protokollerle 1959'dan itibaren düzensiz sekanslarla kurulan Antarktika antlaşmalar sistemi, ıssız kıtaya yönelik egemenlik iddialarını aşağı yukarı altmış yıldır rafa kaldırmayı başarmaktadır. Yine de istişarî tarafların tahakkümünde işleyen bu seçkin sistem uluslararası *consensus*'tan beslendiği kesinlikle söylenemez.

Antarktika hukukunda *res nullius* işlevsizdir. Literatürde, *res communis* düşüncesi ilkin çözüm sayılmış; ardından, teorik açıdan uzmanlaştırılmış *res*

communis humanitatis'ten yardım umulmuştur. Bununla birlikte, müşterek Güney Kutbu ideası uluslararası hukuk camiasında yoğun eleştirilere maruz kalmaktadır. Öyle ki insanlığın ortak mirası görüngesi bazı yazarlarca trajik nitelenmekte, buna umutsuzlukla yaklaşılmakta; egemen devletlerin adil paylaşım kuralına uymayacakları öngörülmektedir. Bu dramatik karamsarlığa rağmen, sadece *res communis*'in iz düşümü ortak miras anlayışıyla değil, asıl Roma (medenî) hukukunun birlikte mülkiyete dair diğer temel kavramlarıyla Antarktika hukukunu idealize etmek denenebilir.

Basitçe *res nullius* işgale açıklık anlamına gelirken *res communis* ortak yönetim ve paylaşımaya yönlendirir. Antarktika'da *res communis humanitatis* elbette tercihe şayandır. İnsanlığın ortak mirası bakış açısıyla Antarktika antlaşmalar sisteminin yenilenmesi önerisine katılmak mümkündür. Gerçekten, Birleşmiş Milletler verilerine göre iki yüz altı devlet arasında sadece yirmi dokuzu ıssız kıta hakkında karar alma kudretini haizdir. Dünyanın yaklaşık yedide birinin iradesini temsil eden Antarktika antlaşmalar sisteminin kapsayıcı olmadığı ve insanlığın ortak mirası doktrininin tüm gereklerini karşılamaya yetmediği aşîkârdır. Küresel müştereklerin korunması kaygısıyla devletlerin Antarktika'da egemenliklerini ileri sürmekten ortaklaşa kaçınacakları ancak bir umuttur. Egemen ulusların toplanıp yepyeni Antarktika antlaşmalar sistemi kuracakları ümidi beslenirse, ufuktaki bu proje medenî hukukun temel kavramlarıyla desteklenebilir ve netleştirilebilir. Zira medenî hukukla karakterize Roma hukuku, *res extra commercium*, *res publicae*, *res communis* ve *res communis humanitatis* terimlerinin biricik kaynağıdır. Dolayısıyla insanoğlunun ortak mirasının nesillerden nesillere geçmesi düşüncesi, Roma medenî hukuku kökenli diğer ilgili terimlerle kavramsal boyutta güçlendirilebilir. Bu ülküde, *dominio non diviso*, *dominium pro parte pro indiviso*, *ercto non cito*, *communio*, *condominus*, *communio pro indiviso* ve (birlikte maliklerden her birinin belirli davranıştan yasaklanması açısından) *ius prohibendi* hatırlanabilir. İşte Antarktika üzerinde tüm devletlerin ideal *dominium pro parte pro indiviso*'sunda, elbirliği anlayışı, yani *ercto non cito* ve *communio pro indiviso* uygundur. Arzulanan sistemde, Güney Kutbu hakkında karar alınması, en azından olağanüstü yönetim sorunlarının çözülmesi; kural olarak oy birliğiyle gerçekleşebilir. Özellikle oy verme yetkisi, bilimsel faaliyette bulunma veya danışman statüsü edinme gibi üstenci kıstaslardan arındırılabilir. Her ortak devletin elbirliği hâlindeki mülkiyet hakkı Antarktika'nın tüm sathına yaygın sayılabilir. Her birine, birlikteliğin amacına ve diğer maliklere saygı göstermeleri kaydıyla mülkiyetten yararlanma ve ortak menfaatleri koruma yetkileri tanınabilir. Bunun için, her malikin diğerlerinin mülkiyet birliğine zarar veren davranışlarını yasaklayabilmesi, *ius prohibendi*'nin türevlerinden addedilebilir. Hiç şüphesiz, insanlığın ortak mirası nitelenen Antarktika'nın semerelerini sahiplenme özgürlüğü gelecek nesillere aktarma ilkesiyle sınırlıdır. ıssız kıtanın vadettiği kaynaklar adil paylaşılmalı ve dağıtılmalıdır ki kolektif kullanım anlam kazansın. Buradaki değerli madenler ve biyolojik çeşitliliğin sırf bunları elde etmek için emek harcadılar diye belirli güçlü devletlere hasredilmesi

kabul edilemez. Diğer taraftan, Antarktika *communis humanitatis*'inde ortak amaç, süreklilik arz edeceğinden taksim engeli getirilebilir, ulu orta *communi dividundo* talep edilmesine set çekilebilir. Kısacası, paylaşmayı isteme engelinin, ayrıca ortaklığı sürdürme yönünde zımnî anlaşmanın varlığından bahsedilebilir. Nihayet, Antarktika'nın ortaklaşa yönetilmesi esnasında ortaya çıkan uyuşmazlıklara *communio pro indiviso* kuralları çözüm üretemezse, *communio pro diviso* normlarından kıyasen yararlanılabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

Kitap, Makale ve Tezler / Books, Articles, and Thesis

- Akbulut PE, 'Elbirliği Mülkiyeti Çerçevesinde El Atmanın Önlenmesi Davası ve Ecrimisil Tazminatı Talebi (Özellikle Miras Ortaklığı Hâlinde)' (2018) (16) Legal Hukuk Dergisi 69-102.
- Akcaal M, 'Elbirliği Mülkiyetinde Yönetim' (2019) 9(2) Süleyman Demirel ÜHFD 211-249.
- Akıl A, 'Uluslararası Hukuk Çerçevesinde İnsanlığın Ortak Mirası Olarak Antarktika' (2021) 16(2) Erzincan ÜHFD 339-363.
- Akipek GJ, *Eşya Hukuku (Ayni Haklar)* (2. baskı, Ankara Üniversitesi /Sevinç 1973).
- Akkutay İA, 'Uluslararası Hukuk Bakımından Derin Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Araştırılması, Keşfi ve İşletilmesi' (2016) (2) Ankara Barosu Dergisi 155-193.
- Başlar K, 'Antarktika Antlaşmalar Sistemi (1961-2001): 40 Yılın Ardından Antarktika'nın Hukukî Rejimi' (2003) 52(2) Ankara ÜHFD 77-99 (Antlaşmalar Sistemi).
- Başlar K, 'Uluslararası Hukukta Erga Omnes Kavramı', (2002) 22(2) MHB 75-108 (Erga Omnes).
- Berkut N, 'Arktik Bölgesine İlişkin İnsanlığın Ortak Mirası Kavramı Tartışması' iç Sultan Üzeltürk Tahmazoğlu, Kutluhan Bozkurt ve Duygu Kulaç (eds), *İklim Krizi ve Hukuk* (Legal 2022) 137-166.
- Bozkurt D, 'Antarktika'da İklim Değişikliği ve İlkeleri' iç Sultan Üzeltürk Tahmazoğlu, Kutluhan Bozkurt ve Duygu Kulaç (eds), *İklim Krizi ve Hukuk* (Legal 2022) 127-136.
- Cinelli C, 'The Delimitation Process in the Central Arctic Seabed: Sovereign Rights or a Condominium or Res Communis Omnium?' iç 5th Biennial Conference Valencia (Spain) 13-15 Sept 2012 Conference Paper Series 2 (1) (ESIL 2012) 1-13.
- Clote P, 'Implications of global warming on state sovereignty and arctic resources under the United Nations convention on the law of the sea: how the arctic is no longer communis omnium naturalis jure' (2008) 8(2) Richmond Journal of Global Law and Business 195-248.
- Coşkun Altın S, 'Antarktika Kıtasındaki Hukukî Rejim ve Türkiye'nin Kıtadaki Varlığı' (2018) 22(3) Ankara Hacı Bayram Veli ÜHFD 113-129.

- Çelebican KÖ, *Roma Eşya Hukuku* (5. baskı, Turhan 2015).
- Domingo R, 'The Law of Property in Ancient Roman Law' (*Papers SSRN*, 13 Haziran 2017) 1-27 <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2984869> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.
- Doruk E, 'Ortak Miras Kavramı Bağlamında Antarktik İş Birliği' (2021) 31(1) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 231-244 (*Antarktik İş Birliği*).
- Doruk E, 'Uluslararası Hukuk Kapsamında Antarktika Siyaseti' (2021) 6(1) Çankaya ÜHFD 199-226 (*Antarktika Siyaseti*).
- Dursi D, 'Marcian's *Res Communes Omnium*: The Balanced Relationship between Man and Natural Resources' (2023) (30) Revista Digital de Derecho Administrativo 227-245.
- Fier BW, *A Casebook on the Roman Law of Contracts* (OUP 2021).
- Gebreamanuel DB and Mekebo GD, 'Res Nullius vs. Res Communis in Matters of Communal Lands of Smallholder Farmers in Ethiopia' (2018) 12(1) Mizan Law Review 99-126.
- Graham GF, 'Ice in International Law' iç Thesaurus Acroasium Thessaloniki - The Law of the Sea Volume 7 (Institute of Public International Law and International Relations 1977) 489-495 <https://www.researchgate.net/publication/342109620_Ice_In_International_Law#fullTextFileContent> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.
- Güner Özkerim N, 'Hükümet Dışı Kuruluşların Uluslararası Antlaşma Kurallarının Oluşumu ve Uygulanması Sürecine Etkileri' (2023) 25(2) Dokuz Eylül ÜHFD 731-764.
- Hallé M, 'La pêche dans le droit romain' (1980) 21(3-4) Les Cahiers du Droit 985-992.
- Hardin G, 'The Tragedy of the Commons' (1968) 162(3859) Science 1243-1248.
- Hingley R, 'Diverging Antarctic heritage discourses: The geopolitical ramifications of non-state actor engagement with the state-sanctioned version of Antarctic heritage' 2023 (189) Geographical Journal 40-48.
- Hodgson L, *Res Publica and the Roman Republic: Without Body or Form* (OUP 2017).
- İnan AŞ, 'Uluslararası Toplumun Kutup Politikaları: Arktik-Antarktika Karşılaştırması' (2019) (Özel Sayı) Akdeniz İktisadî İdarî Bilimler Fakültesi Dergisi 207-237.
- Johnstone R, Tanaka Y ve Ulfbeck V, *The Routledge Handbook of Polar Law* (Routledge Taylor & Francis 2023).
- Karasoy C, *Kuzey Buz Denizi'nde Yaşanan Güncel Gelişmeler ve CMI'nin Bu Konudaki Çalışmaları* (On İki Levha 2018).
- Kayhan KA, 'Uluslararası Hukukta İnsanlığın Ortak Kaygısı Kavramı' (2018) (1) Galatasaray ÜHFD 221-246 (*İnsanlığın Ortak Kaygısı*).
- Kayhan KA, *Uluslararası Hukukta Atmosferin Korunması ve Devletlerin Sorumluluğu* (On İki Levha 2017) (*Atmosferin Korunması*).
- Keyuan Z, 'The Common Heritage of Mankind and the Antarctic Treaty System' (1991) 38(2) The Netherlands International Law Review 173-198.
- Kiss A, 'Nature, the common heritage of mankind' (1999) (91) Naturopa 10-11.
- Kiss A, 'The Common Heritage of Mankind: Utopia or Reality?' (1985) 40(3) International Journal (XL Summer) 423-441 (*Utopia or Reality*).
- Kluge EHW, 'Res Nullius, Res Communis and Res Propria: Patenting Genes and Patenting Life-Forms' (2005) (13) Jahrbuch für Recht und Ethik 543-564.
- Ku C, 'The Concept of Res Communis in International Law' (1990) 12(4) History of European Ideas 459-477.

- Küçükbaşakçı E, 'Roma Hukukunda Mülkiyet Hakkının Sınırları' (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi 2010).
- Landelle P, 'L'évaluation des statuts juridiques de la faune sauvage en France' (2005) 268 (Septembre) Revue faune sauvage 57-60.
- Lassalle Özkaya EK, Eken EM ve Atatorun M, 'Türkiye'nin Antarktika Açılımı: Stratejik, Ekolojik ve Etik Sorun ve Fırsatlar' (2023) 8(15) Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi 1-14.
- Laver M, 'Public, Private and Common in Outer Space: Res Extra commercium or Res Communis Humanitatis Beyond the High Frontier?' (1986) (34) Political Studies 359-373.
- Le Bris C, 'İnsanlık Hakları Evrensel Bildirgesi Projesinin İçerimleri' Erkan Duymaz (tr) (2017) 6(12) Anayasa Hukuku Dergisi 513-545.
- Liverpool L, 'Russia's war in Ukraine is disrupting Antarctic science' (2023) (621) Nature 453.
- Loukacheva N, 'Introduction to Polar Law' iç Natalia Loukacheva (ed), *Polar Law Textbook* (Nordic Council of Ministers 2010) 13-22 (Introduction).
- Loukacheva N, 'New Book: Polar Law and Resources' (2015) 6(2) Arctic Review on Law and Politics 175 (New Book).
- Mahathir M, 'Statement by Y.A.B. Prime Minister of Malaysia Tun Dr. Mahathir Bin Mohamad at the General Debate of the 73rd Session of the United Nations General Assembly (UNGA) 28 September 2018, New York' (2018) 6(1) The Malaysian Journal of International Relations 2-7.
- Mahmoudi S, 'The sea, our common heritage' (1999) (91) Naturopa 12.
- Malagar LB ve Magdoza-Malagar MA, 'International Law of Outer Space and the Protection of Intellectual Property Rights' (1999) (Fall) Boston University International Law Journal 1-43.
- Mındız E, 'Roma Hukukuna Göre Taşınmaz Mülkiyetinin Dikey Kapsamı' (2021) 19(223) Legal Hukuk Dergisi 2987-3020.
- Nihreieva OO, 'The international legal regime of outer space between Res Communis and Res Nullius' (2022) 28(1) Space Science & Technology 23-42.
- Norchi CH, 'From Maine to Tasmania: Polar Law in an Age of Uncertainty' (Mainelaw, 27 November 2022) <<https://mainelaw.maine.edu/faculty/from-maine-to-tasmania-polar-law-in-an-age-of-uncertainty/>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.
- Nordkvist L, 'The Legal Future of the Arctic Region - Challenges and Opportunities Facing the World's Northernmost Area' (Yüksek Lisans Tezi, Lund Üniversitesi 2013) <<https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=3968665&fileId=3994281>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.
- Noyes JE, 'The Common Heritage of Mankind: Past, Present, and Future' (2011) 40(1) Denver Journal of International Law & Policy 447-471.
- Özen B, 'Elbirliği ile Malik Olanlardan Biri Tarafından Yapılan Taşınmaz Satış Vaadi Sözleşmesinin Şerhi' in *Makaleler-Tebliğler (2001-2020)* (On İki Levha 2021) 629-650.
- Özer S, 'Avustralya'nın Antarktika Politikası' (2019) (Özel Sayı) Akdeniz İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 174-206.
- Özmen ES ve Aydın GS, 'Birlikte Mülkiyette Yapılan Kazandırıcı İşlemler ve 6306 Sayılı Kanun'a Dayalı Uygulama' (2015) 14(1) Maltepe ÜHFD 13-38.
- Öztürk B, 'Türkiye Nasıl Bir Antarktika Stratejisi Geliştirmelidir?' (2015) 7(13) Bilge Strateji 1-10.
- Palma A, 'Res Publica-Res Privata: Use of Privatistic Categories in Law for Construction of Roman Administrative Structure at the Beginning of the Principate' (2019) (2) Ius Romanum 47-56.

- Park YO, 'Res Communis Versus Res Nullius' (1976) 5(1) Journal of East and West Studies 77-97.
- Peder R, 'Does the science criterion rest on thin ice?' (2023) (189) Geographical Journal 18-24.
- Perruso R, 'The development of the doctrine of res communes in medieval and early modern Europe' (2002) 70(2) Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis / Legal History Review 69-94.
- Randazzo S, 'The Nature of Partnership in Roman Law' (2005) 9(1) Australian Journal of Legal History <<http://classic.austlii.edu.au/au/journals/AJLH/2005/5.html#Heading11>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.
- Rausch TP, 'Occasional Eucharistic Hospitality: Revisiting the Question' (2013) (74) Theological Studies 399-419.
- Roschmann C, 'İklim Değişikliği ve İnsan Hakları' Engin Fırat (tr) (2021) 70(4) Ankara ÜHFD 1155-1198.
- Rosello P ve Pedro L, 'Res communes omnium' (1962-1963) 8(2) Revista de Derecho Puertorriqueno 7-24.
- Roth AD, *La prohibition de l'appropriation et les régimes d'accès aux espaces extra-terrestres*, (Presses Universitaires de France 1992).
- Ruddy FS, 'Res Nullius and Occupation in Roman and International Law' (1968) 36(2) University of Missouri at Kansas City Law Review 274-287.
- Schermaier MJ, 'Res Communes Omnium: The History of an Idea from Greek Philosophy to Grotian Jurisprudence' (2009) (30) Grotiana 20-48.
- Scott KN ve VanderZwaag DL, 'Introduction to Polar Law' iç N Karen Scott and L David VanderZwaag (eds), *Research Handbook on Polar Law* (Elgaronline 2020) 11-15.
- Singh S, 'The Common Heritage of Mankind: A Doctrine of the Wealth of the Commons' (2018) 6(2) International Journal of Creative Research Thoughts 1152-1255.
- Sohm R, *Institutes of Roman Law* (Clarendon Press 1892).
- Söğütlü Ö, *Roma Özel Hukuku* (3. baskı, Seçkin 2022).
- Sucharitkul S, 'Évolution continue d'une notion nouvelle: le patrimoine commun de l'humanité' in Yôrâm Dinştein and Mala Tabory (eds), *International Law at a Time of Perplexity (Essays in Honor of Shabtai Rosenne)* (Martinus Nijhoff Publishers 1989) 887-908 <<http://digitalcommons.law.ggu.edu/pubs/668>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.
- şimşek İnan A, 'Uluslararası Toplumun Kutup Politikaları: Arktik-Antarktika Karşılaştırması' (2019) (Özel Sayı) Akdeniz İktisadî İdarî Bilimler Fakültesi Dergisi 207-237.
- Taubenschlag R, *The Law of Greco-Roman Egypt in the Light of Papyri (332 B.C. - 640 A.D)* (Herald Square Press 1944).
- Tomkins FJ and Jencken HD, *Compendium of the Modern Roman Law, Founded upon the Treatises of Puchta, von Vangerow, Arndts, Franz Moehler, and the Corpus Juris Civilis* (Butterworths 1870).
- Topsoy F, '1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Kapsamında Barışçıl Amaçlar Teriminin Anlamı' (2012) 61(1) Ankara ÜHFD 383-414.
- Vigni P, 'The Interaction between the Antarctic Treaty System and the Other Relevant Conventions Applicable to the Antarctic Area' (2000) 2(1) Max Planck Yearbook of United Nations Law (4) 481-542 <https://www.mpil.de/files/pdf6/4_2000_vigni-v2.pdf> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.
- Warmelo VP, 'Aspects of Joint Ownership on Roman Law' (1957) 25(2) Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis / Legal History Review 125-195.
- Weiss E, 'Communio pro diviso und pro indiviso in den Papyri', iç Wilcken Ulrich (ed), *Archiv für Papyrusforschung und verwandte* (Teubner 1908) 330-365.

Yüksel M, ‘İnsanlığın Ortak Mirası ve Antarktika’nın Hukuksal Statüsünün Belirlenmesi’ (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi 2021).

Zenginkuzucu DM, *Uluslararası Hukuk ve Adalet (Yapı, İlkeler, Tartışmalar, Gelişmeler)* (Legal 2023).

Zulueta F, ‘*The New Fragments of Gaius. Part II: Societas ercto non cito*’ (1935) (25) *The Journal of Roman Studies* 19-32.

Zwolve W, ‘*The Introduction to the Jurisprudence of Holland and the Doctrine of the Free Seas*’ (2009) (30) *Grotiana* 49-64.

Uluslararası Antlaşma ve Belgeler / International Treaties and Documents

Antarctic Treaty (1 Aralık 1959’da kabul edildi, 23 Haziran 1961’de yürürlüğe girdi) 402 UNTS 71.

Convention for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources (20 Mayıs 1980’de kabul edildi, 7 Nisan 1982’de yürürlüğe girdi) 1329 UNTS 47.

Convention for the Conservation of Antarctic Seals (1 Haziran 1972’de kabul edildi, 11 Mart 1978’de yürürlüğe girdi) 1080 UNTS 175.

Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty (Madrid Protocol) (4 Ekim 1991’de kabul edildi, 14 Ocak 1998’de yürürlüğe girdi) 2941 UNTS 9.

UNGA ‘Question of Antarctica: report of the 1st Committee 85/36832’ 40th Session (1985) UN Doc A/40/996.

UNGA ‘Question of Antarctica: report of the Report of the Secretary General 86/27310’ 41st Session (1986) UN Doc A/41/688.

Mevzuat / Legislation

1995/7172 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Kabul Tarihi: 3.8.1995, RG 18.9.1995/22408 <https://tudav.org/wp-content/uploads/2018/04/Antarktika_sozlesmesi_metni.pdf> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.

2017/10272 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Kabul Tarihi: 1.5.2017, RG 24.5.2017/30075 <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/05/20170524-18.pdf>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.

Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü’ne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, Kanun Numarası: 6774, Kabul Tarihi: 14.2.2017, RG 8.3.2017/30001 <<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/03/20170308-10.pdf>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.

Milletlerarası Antlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması ile Bazı Antlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 244, Kabul Tarihi: 31.5.1963, RG 11.6.1963/11425 <<https://www.mfa.gov.tr/data/bazi-andlasmalarin-yapilmasi-icin-cbsk-na-yetki-verilmesi-hk-kanun.pdf>> Erişim Tarihi 1 Ocak 2025.

Elektronik Kaynaklar / Electronic Sources

‘Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü’ne Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Dışişleri Komisyonu Raporu (1/1007)’ <<https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss698.pdf>> Erişim Tarihi 14 Nisan 2024.

‘Antarktika Anlaşmalar Sisteminde Türkiye’nin Danışman Ülke Olması İçin Uluslararası Kutup Mevzuatı Çerçevesinde Gereken Hukukî Altyapının Araştırılması TÜBİTAK Projesi’ <<https://avesis.deu.edu.tr/proje/96d2ccd8-b705-439c-84ed-8ec987467480/antartika-anlasmalar-sisteminde-turkiyenin-danisman-ulke-olmasi-icin-uluslararasi-kutup-mevzuati-cercevesinde-gereken-hukuki-altyapinin-arastirilmasi>> Erişim Tarihi 14 Nisan 2024.

‘Britannica-Republic’ <<https://www.britannica.com/topic/republic-government>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.

‘Secretariat of Antarctic Treaty-Parties’ <<https://www.ats.aq/devAS/Parties?lang=e>> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.

‘Wikipedia-Res Publica’ <https://en.wikipedia.org/wiki/Res_publica> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.

‘Wikipedia-The List of Latin Terms’ <https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Latin_legal_terms> Erişim Tarihi 31 Aralık 2024.